

LATVIJAS UNIVERSITĀTES
HUMANITĀRO ZINĀTŅU FAKULTĀTES
LATVIEŠU LITERATŪRAS VĒSTURES UN TEORIJAS KATEDRA

PROSTITŪCIJA PADOMJU LATVIJAS PROZĀ

Prostitution in Latvian soviet novel

BAKALAURA DARBS

Autore: **Liene Ģērmane**

Studentu apliecības nr.: lg15017

Darba vadītāja: profesore Dr. philol. Ieva Kalniņa

RĪGA 2018

ANOTĀCIJA

Šī darba galvenā tēma ir prostitūcija Padomju Latvijas prozā, līdz ar to darbā tiek apskatītas problēmas, kas saistītas ar tēmas publicitāti.

Darbā tiek aprakstīta prostitūcijas vēsture 19.–20. gadsimtā un ar to saistītās problēmas, prostitūcijas mākslinieciskais izmantojums latviešu autoru prozas darbos.

Mērķis ir noskaidrot prostitūcijas tēla esamību Padomju Latvijas prozā. Un noteikt, vai bez fiziskās prostitūcijas romānos tā atveidota pārnestā nozīmē. Noteikt pārnestās nozīmes mākslinieciskās funkcijas kultūrvēsturiskā kontekstā, kā tās tiek atklātas tekstā.

Darba rezultāts ir prostitūcijas minimālā pieminēšana Padomju Latvijas prozā, tās problemātika un daudzveidība. Prostitūcijas definīcija darbos tiek sadalīta un rodas divas atšķirīgas uztveres pašam vārdam. Prostitūcija tiek izmantota tiešā un pārnestā nozīmē. Pārnestā nozīme veido prostitūcijas slāņus kā fizisko un garīgo prostitūciju. Šie slāņi atklāj ne tikai prostitūcijas māksliniecisko daudzveidību, bet arī autoru problemātiku ar tēla iekļaušanu prozā.

Atslēgvārdi: Prostitūcija, prostitūta, garīgā prostitūcija, fiziskā prostitūcija, Padomju Latvija, Padomju Savienība.

ABSTRACT

The theme of the Bachelor Paper is prostitution in Latvian soviet novel and therefore it deals with problems related to the theme's publicity.

The Paper outlines the history of prostitution during the 19th and 20th centuries and its problems, and it describes the artistic use of prostitution in the literary works of Latvian prose-writers.

The aim of the Paper is to find the existence of the prostitution character in the prose of Soviet Latvia. And to determine whether, besides the physical prostitution in the novels, it is depicted figuratively as well. Furthermore, to define the artistic functions of the figurative meaning in the culture-historical context, as they are discovered in the text.

The findings of the Paper conclude that, in Latvian soviet novel, prostitution is mentioned minimally, it has its problems and diversity. The definition of prostitution in the literary works is divided, thus creating a dual perception of the word itself. Prostitution is used literally and figuratively. The figurative meaning creates layers of prostitution, such as physical and mental prostitution. These layers reveal not only the artistic diversity of prostitution, but also the authors' problems to include the characters in the prose.

Keywords: Prostitution, prostitute, mental prostitution, physical prostitution, Soviet Latvia, Soviet Union.

SATURS

Anotācija.....	2
Abstract.....	3
Ievads.....	5
1. Prostitūcijas vēsture Latvijā 19. un 20. gadsimtā.....	9
1.1. Prostitūcija Krievijas impērijā un Latvijā 19. gadsimtā	9
1.2. Prostitūcija Latvijā no 20. gadsimta sākuma līdz brīvvalsts beigām	11
1.3. Prostitūcija Padomju Latvijā.....	13
2. Tiešā jeb fiziskā prostitūcija Padomju Latvijas prozā.....	19
2.1. Dinas tēls Alberta Bela romānā „Bezmiegs”	20
2.2. Imaldas tēls Andra Kolberga romānā „Nekas nav noticis”	27
2.3. Margitas tēls Andra Kolberga romānā „Atraitne Janvārī”	32
3. Netiešā jeb garīgā prostitūcija Padomju Latvijas prozā.....	39
3.1. Astera, Vietvalža Dārziņa un Eduarda Dārziņa tēli Alberta Bela romānā „Bezmiegs”	40
3.2. Melnavu ģimenes, Romāna Romaniča Rausas un restorāna darbinieku tēli Andra Kolberga romānā „Nekas nav noticis”	44
3.3. Gvido Liekņa, Gundara un Sema tēli Andra Kolberga romānā „Atraitne janvārī” ...	47
Secinājumi	50
Literatūra	53

IEVADS

Padomju Latvijas proza pastāvēšanas laikā ir mainījies un dažādojies par spīti noteiktajām robežām un cenzūras žņaugiem. Sociālā reālisma iezīmes no klasiskām un stingrām pārvērtas par brīvākām un eksperimentiem atvērtākām, līdz ar to, dodot iespēju attīstīties tādiem žanriem kā kriminālromāns un intelektuālais romāns. Tas ļāva padomju latviešu rakstniekiem literatūrā savos darbos iekļaut daudzas tabu tēmas. Viena no tām ir prostitūcija Padomju Savienības laikā. Padomju Savienībā, kur prostitūcija tika aizliegta un pasludināta par neesošu, bija dīvaini un neierasti par to runāt, tomēr sava laika autori, kā Andris Kolbergs (1938) un Alberts Bels, īstajā vārdā Jānis Cīrulis (1938), to darīja. Padomju Latvijas laika periodā nav daudz prozas darbu, kur skarta šāda tematika. Par prostitūciju netika runāts, un šādu tematiku varēja ietvert lielākoties kriminālromānu žanrs, kur prostitūcija tika apkarota un parādīta kā kādreizējās buržuāzijas paliekas, vai konceptuālais romāns, ko rakstnieks Alberts Bels ietvēra savā prozas žanrā, kas kalpoja kā struktūras formas spēles elements (Tā dēļ Bela darbs tika neoficiāli aizliegts). Lai izprastu prostitūciju Padomju Latvijā ir jāizprot prostitūcijas attīstība kopš 19. gadsimta. Tā ir kultūras veidošanās, kas attīstījies cauri laikiem.

‘Prostitūcija’ (no latīņu ‘*pro stare*’ pārdot publiski) ir nodarbošanās veids, kas par seksuālo pakalpojumu sniegšanu pieprasa samaksu. Prostitūcija Latvijā kopš 19. gadsimta sākuma ieguva jaunas formas un uzplauka kopā ar industrializāciju un urbanizāciju Rīgā. Pieauga prostitūtu namu skaists un sieviešu skaits, kas ar to nodarbojās. Ātri vien tā pārvērtās pieprasītā izklaides nozarē, kas sevī ietvēra “Bārdāmu kultu” un “prieka namus”. Savukārt, Padomju Savienībai nākot pie varas, tā publiski tika apkarota un iznīcināta. Prostitūcijas jēdzienam darbos, kā Andra Kolberga “Atraitne janvārī”, “Nekas nav noticis” un Alberta Bela darbā “Bezmiegs” ir daudzpusīgas nozīmes. Jēdziens sevī ietver gan fizisko, gan garīgo darbību. Tā ir prostitūcija, kas izprotama vairākos līmeņos. Šajos darbos tie ir sieviešu tēli kā: Margitas tēls darbā “Atraitne janvārī”, Imaldas tēls “Nekas nav noticis” un Dinas tēls darbā “Bezmiegs”. Visas sievietes vieno profesija prostitūta, kā arī nejaušības vai piespiedu apstākļi, kuri virzījuši meitenes šīs profesijas virzienā. Visas šīs meitenes pārstāv fizisko prostitūciju, ko sabiedrība uzskata par nepieņemamu, nosodāmu un amorālu. Savukārt, spēles ar vārdiem, zemteksti, nodaļu iedalījumi un teksta struktūra palīdz atklāt garīgās prostitūcijas esamību, kā arī sabiedrības un sistēmas kritizēšanu. Garīgā prostitūcija ietver viedokļa pārdošanu, dvēseles pārdošanu varai, brīvības un individualitātes zaudēšanu. Garīgā prostitūcija netiek uzskatīta par prostitūciju. To izprot kā rakstura vājumu, rakstura neesamību, aklu pakļaušanos “mīlestības” dēļ vai tautas nodošanu.

Bela darbs “Bezmiēgs” ir viens no izaicinošākajiem, strukturāli sarežģītākajiem darbiem. Tas izceļas gan formas, gan struktūras ziņā. “Bezmiēgs” ir rakstnieka otrais romāns, kas savu izdošanu piedzīvoja divdesmit gadu vēlāk, nekā tas tika sarakstīts cenzūras un neoficiāla aizlieguma dēļ. Tā dēļ, pirmais izdevums tika mīkstināts un rediģēts, lai darbu neuztvertu kā kritizējumu pret pastāvošo varu un režīmu. Romāna notikumi ilgst vienas nakts garumā, tomēr “bezmiēgs” kalpo kā domas un notikumu virzītājs, kas laika posmu izstiep bezgalīgu. Tas savieno pagātnes, tagadnes un nākotnes notikumus, kas papildina viens otru vienā lielā karuselī. Notikumi atklāj vairāku personu dzīves un pārdomas, kā arī režīma slogu un ietekmi uz tiem. Tēli veido kopēju sabiedrību, pastāvošā laikmeta ietekmē. Savukārt, Andris Kolbergs ir kriminālromāna žanra pārstāvis Padomju Latvijas prozā. Savus romānus viņš veido uz sabiedrības un cilvēku psihoanalīzes pamata. Kriminālromāna žanrs vairāk tiek izmantots kā šablons, karkass, kur būtiskākā informācija slēpjas tā piepildījumā. Tas ir psiholoģiski pārlicinošs tēlu raksturojums, kā arī cilvēku attiecību tēlojums. Darbā “Atraitne janvārī” tas ir meitenes tēls, kas iemīlas nepareizajā vīrietī un nonāk kriminālajā sabiedrībā. Tā ir sieviete, kas psiholoģiski tiek novesta līdz prostitūcijai neapzinātā līmenī un beigās – līdz slepkavībai. Savukārt, darbā “Nekas nav noticis” tā ir psihiski slima meitene, kas gluži netīši nonāk vidē, kurā apgrozās prostitūtas. Naudas trūkums, restorāna vide, kurā sieviete strādā, kā arī brāļa ietekme noved meiteni pie šāda lēmuma.

Bakalaura darbā šie trīs romāni Alberta Bela “Bezmiēgs” un Andra Kolberga “Nekas nav noticis”, “Atraitne janvārī” tiks skatīti kopā kā tēla tradīcija. Šie tēli tiks salīdzināti un tiks meklētas kopīgas iezīmes. Neskatoties uz cenzūras ietekmi, autoriem ir izdevies atrast veidu, kā iekļaut šo tēlu savos darbos. Bakalaura darbā apkopota informācija par prostitūcijas tēla esamību un tā mākslinieciskajiem veidiem Padomju Latvijas prozā. Diezgan lieli pētījumi par Alberta Bela un Andra Kolberga romāniem “Bezmiēgs”, “Atraitne janvārī” un “Nekas nav noticis” ir Guntim Berelim, Dacei Lūsei un Dacei Ūdrei, kā arī Astrīdai Skurbei, bet tie prostitūcijas tēlu un tā nozīmi pēta minimāli, darbā prostitūcija literatūrā pētīta padziļināti.

Darba mērķis: noskaidrot prostitūcijas tēla esamību Padomju Latvijas prozā. Un noteikt, vai bez fiziskās prostitūcijas romānos tā atveidota pārnestā nozīmē. Noteikt pārnestās nozīmes mākslinieciskās funkcijas kultūrvēsturiskā kontekstā, kā tās tiek atklātas tekstā.

Lai sasniegtu darba mērķi, tiks izmantoti šādi **darba uzdevumi:**

1) Apzināt un atlasīt informāciju par prostitūciju Padomju Savienībā, kā arī tās attīstību 19. – 20. gadsimtā, lai saprastu prostitūcijas vēsturi un tās iezīmju pārmantojamību padomju sabiedrībā;

2) Izpētīt laika un vides atveidi prozas tekstā, izpētīt darbu struktūru un to, kā tā palīdz atklāt prostitūcijas nozīmi darbos;

3) Analizēt Alberta Bela romānu “Bezmiēgs” un Andra Kolberga romānus “Atraitne janvārī”, “Nekas nav noticis” un izprast prostitūcijas mākslinieciskās funkcijas darbos.

Šajā darbā tiks izmantotas trīs **pētniecisko metožu atsevišķas nostādnes**: *hermeneitika* tiks izmantota, lai izprastu Padomju Latvijas prozas specifiku un prozas īpatnības, kā arī izmantota, lai palīdzētu izprast autoru laikmeta iezīmes, iemeslu un veidu, kādā tie rakstījuši. *Strukturālisms* tiks izmantots, lai teksta uzbūvē un valodā noteiktu prostitūcijas daudznozīmīgumu un to, vai teksta mākslinieciskā nozīme palīdz to atklāt, kā arī *tuvais lasījums*, kas izmantots, lai izprastu tēlu raksturus, laikmeta iezīmes un dogmas. Pētījuma metožu teorētiskie materiāli ir Normunda Kozlova un Ilvas Skultes raksts “Strukturālisms” (2013) un Skaidrītes Lasmanes raksts “Hermeneitika” (2013) no grāmatas “Mūsdienu literatūras teorijas” (2013).

Galvenie bakalaura darba **teorētiskie materiāli** ir Vitas Zelčes darbs “*Nezināmā*” (2002), Inetas Lipšas darbi “*Rīga bohēmas varā*” (2002), “*Izklaides kultūra Latvijā: morāles komunikācijas aspekti (1918-1934)*” (2012), “*Seksualitāte un sociālā kontrole Latvijā 1914-1939.*” (2014). Ārzemju autoru darbi kā Ārona Katsenelinboingena “*The Soviet Union: Empire, Nation and System.*” (1990.) un Ļubovas Deņisovas “*Rural women in the Soviet Union and post-soviet Russia.*” (2010.) Tie izmantoti, lai atklātu prostitūcijas vēsturi Latvijā. Savukārt, Daces Ūdres un Daces Lūses pētījums “*Alberts Bels*” (2010), Astrīdas Skurbes apcerējums “*Andris Kolbergs*” (2006) un Gunta Bereļa “*Latviešu literatūras vēsture*” izmantoti, raksturojot Alberta Bela romāna “*Bezmiēgs*” un Andra Kolberga romānu “*Atraitne janvārī*” un “*Nekas nav noticis*” vēstījumu un tēlu sistēmu.

Kā galvenie **pētījuma avoti** izmantoti – Alberts Bels. *Bezmiēgs*. 2003. Rīga: Jumava, Andris Kolbergs. *Nekas nav noticis*. 1988. Rīga: Liesma, Andris Kolbergs. *Atraitne janvārī*. 2010. Rīga: “Dienas Grāmata” –, kas veido pamatu darba analīzei un tā pilnvērtīgai izstrādei.

Darbs sastāv no ievada, trīs nodaļām un katras nodaļas trīs apakšnodaļām. Pirmajā nodaļā apskatīta prostitūcijas vēsture, kas iedalīta trīs apakšnodaļās, kas atbilstoši trīs laika periodiem. Otrajā nodaļā apskatīta prostitūcijas izmantošana prozā tiešā nozīmē jeb fiziskā

veidā darbos “Bezmiegs”, “Atraitne janvārī” un “Nekas nav noticis”. Trešajā nodaļā aprakstīta garīgā prostitūcija darbos “Bezmiegs”, “Atraitne janvārī” un “Nekas nav noticis”.

1. PROSTITŪCIJAS VĒSTURE LATVIJĀ 19. UN 20. GADSIMTĀ

Prostitūcija ir viena no senākajām profesijām pasaulē, tomēr laika gaitā tās piekopšana un pieminēšana ir kļuvusi par ētiski un morāli nepieņemamu. Prostitūcija un pašas prostitūtas tiek uztvertas par pagrimušām un amorālām sievietēm. Oficiāli prostitūcija Padomju Savienībā tika noliegta un izskausta, bet patiesībā tā neuzkrītoši darbojās slēptās iestādēs, retāk arī uz ielas vai sabiedriskās vietās, piemēram, vilcienu stacijā. Runājot par prostitūciju Padomju Savienībā, ir jāmin prostitūcijas kā profesijas uzplaukums, kas veidojās jau 19. gadsimtā urbanizācijas un industrializācijas dēļ. Attīstoties lielpilsētām, pieauga cilvēku skaits, īpaši sieviešu, kas ātri un viegli vēlējās nopelnīt naudu, tādējādi, veidojot potenciālus apstākļus, prostitūcijas uzplaukšanai pilsētā. Šīs profesijas darba veidi un paņēmieni mainās laikam ejot, tādējādi, runājot par prostitūciju Padomju Savienībā, nevar nepieminēt šīs profesijas veidošanos jau 19. gadsimtā. Šajā nodaļā tiks aplūkota prostitūcijas vēsture, attīstība un izpausmes veidi no 19. gadsimta sākuma līdz 20. gadsimta beigām. Laika periods tiks nodalīts, lai palīdzētu izprast izaugsmi, profesijas veidošanos un darba specifiku. Nodaļas palīdzēs izprast atšķirības katrā vēstures periodā. Šādas atšķirības palīdzēs saprast, par kādu laika periodu autors raksta un kādām iezīmēm jābūt prostitūtas tēlā, vai sievietes izmanto zināšanas kopš iepriekšējiem laika periodiem un kā Padomju Savienībā prostitūcijas iezīmes spēja izdzīvot.

1.1. Prostitūcija Krievijas impērijā un Latvijā 19. gadsimtā

Veidojoties urbanizācijai un industrializācijai, kā arī attīstoties Rīgas pilsētai, attīstījās izklaides vietas pilsētas iedzīvotājiem un jaunas darba sfēras. Eiropā 19. gadsimta lielpilsētas vide vairs nebija iedomājama bez prostitūtam. Tāpēc kā viena no jaunajām darba sfērām uzplauka prostitūcija un bārdāmu kults. Oficiāli reģistrētais prostitūtu skaits bija daudz mazāks nekā patiesībā 19. gadsimta Rīgā. Šāda situācija radās tādēļ, ka daudzas sievietes nevēlējās saistīt sevi ar šo profesiju, lai gan nodarbojās ar to. Prostitūtas veidoja specifisku sociālo un profesionālo grupu, uz kurām darbojās citi likumi, policijas uzraudzība un administratīvā sistēma. Šī grupa veidoja atsevišķas morāles normas un sociālos priekšstatus, tāpēc prostitūcijas darbs apkārtējo cilvēku vidū iedvesa necieņu un nosodījumu. (Zelče 2002, 61) Prostitūtas lielpilsētās tika uzskaitītas un atzīmētas nelielā ārstu pierakstā. Tās veidoja tikai mazu daļu no kopējā prostitūtu skaita. 1896. gadā tika uzsvērts, ka venēriskās slimības, ko var iegūt ar seksuālo pakalpojumu sniegšanu, izplatās arvien vairāk urbānajā vidē. Līdz ar to turpmākos gadus žurnālisti, ārsti, valstsvīri centās cīnīties pret prostitūciju, īpaši bērnu, meiteņu savaņģošanu tajā. (Stits 1990, 182) Tomēr tieši 19. gadsimta otrajā pusē demogrāfiskās pārmaiņas sabiedrībā un sociālajās grupās sāka veidot situāciju, kas lika

sievietēm nodrošināt savu dzīvi, iztiku un mudināja strādāt algotu darbu. Sievietes sāka migrēt uz pilsētām lielo algu dēļ. Pārsvarā tās bija lauku sabiedrības marginālās daļas – neprecējušās sievietes, atraitnes vai tādas sievietes, kurām nebija tēva. Daļa sieviešu grupas bija tās, kas migrēja kopā ar vīriešiem – mātes, māsas, māsīcas un citas radnieces. Tikai nodrošināti vīrieši spēja ceļot kopā ar sievu, jo arī vidējais darba atalgojums vīrietim nozarēs, kā rūpniecība, apkalpojošā sfēra, transports u.c. nebija pietiekams, lai pilnvērtīgi nodrošinātu ģimeni. (Zelče 1999, 74) Bieži vien tās bija bailes no nespēšanas izdzīvot, bailes no bada un ģimenes zaudēšanas, kas lika sievietēm izlemt par labu prostitūcijai. Kā arī pilsētas vīriešu vidē prostitūtas tika uztvertas kā iekārojamas sievietes, līdz ar to tām tika pievērsta lielāka uzmanība un pret tām attiecās ar cieņu, protams, līdz brīdim, kamēr klients tās izmantoja. Kad prostitūta vairs nespēja apmierināt attiecīgo klientu, tas no sievietes novērsās un devās kādas citas sievietes meklējumos, atstājot iepriekšējo bez sirdsapziņas pārmetumiem. (Stits 1990. 183)

Sabiedrības morāles normas seksuālās attiecības akceptēja tikai laulāto starpā, tāpēc sievietes, kas šādus sakarus piekopa ārpus tās, tika nosodītas. Seksuālas attiecības pirms kāzām tika peltas un uzskatītas kā pārkāpums. Vienlaikus attieksme pret pirmslaulību sakariem mēdza būt iecietīga. Līgavas, kas stājās laulībā gaidot bērnu, zemāko slāņu iedzīvotāju vidū nebija retums. Uzsākot dzimumdzīvi, jaunieši bieži vien bija pārliecināti, ka turpmākajā dzīvē apprecēsies. Pārliecība par kāzām bija arī vecāku vidū, tāpēc šāda tipa attiecības viņi atbalstīja. Vīrietim, uzsākot tuvas attiecības ar sievieti, bija jābūt pārliecinātam, ka to precēs, tas kļuva par viņa pienākumu, tomēr bieži vien viņš to nedarīja. Sevišķi liela seksuālo attiecību uzsākšana pirms laulībām bija vērojama pilsētās, zemāko slāņu iedzīvotāju vidū. Tomēr nosodījumu par dzimumdzīves uzsākšanu pirms laulības saņēma tikai sievietes. (Zelče 2002, 62 – 63) Līdz 1918. gadam Krievijas impērijā tika atzīti tikai divi veidi, kā iegūt seksuālos pakalpojumus, un tas bija vai nu apprecoties, vai nu izmantojot prostitūtu pakalpojumus. Bet starp tiem pastāvēja arī pelēkās zonas, kad vīrietis varēja izvēlēties abus variantus. Nereti bija gadījumi, kad precēti vīrieši izmantoja prostitūtu pakalpojumus vai uzturēja kādu jaunu lēdiju, kas uzņēmās mīļākās lomu. (Stits 1990. 178)

Viena no sabiedrības grupām, kas izmantoja prostitūtu pakalpojumus, bija studenti. Ilgā studiju procesa dēļ viņi laulībā stājās vēlu, parasti pēc studiju beigšanas un dzīvesvietas iekārtošanas. Tāpēc līdz precību laikam tie apmeklēja publiskos namus vai citas izklaides vietas, kur bija pieejami prostitūtu pakalpojumi. Daļa studentu izmantoja aptekšņu pakalpojumus, kas nereti bija atraitnes, tāpēc sabiedrība studentus sāka uztvert kā netiklas dzīves popularizētājus. Nereti pēc šādām aktivitātēm studenti saslima ar kādu no

venēriskajām slimībām, kas turpmāk apgrūtināja veidot pilnvērtīgu ģimeni vai noveda pāragrā nāvē. (Zelče 2002, 63 – 66) Studentiem tas radīja ideālas uzdzīves pamatideju, respektīvi, esot studentam, ir jāizmanto visas iespējas, lai iegūtu seksuālo pieredzi, kas vēlāk palīdzētu pašu laulībā. Savā veidā tas atbrīvoja studentus no laulību sloga. Daži, kuri nevēlējās doties laulībā pāragri vai nevēlējās uzņemties atbildību par sievieti, labprātāk izmantoja prostitūtu sniegtos pakalpojumus. (Stīts 1990, 182)

Prostitūcijas kā profesijas izvēli sekmēja vairāki iemesli, ar ko saskārās sievietes 19. gadsimtā. Pirmkārt, tā bija nabadzība un izsalkums, galējs trūkums un nespēja sevi uzturēt. Otrkārt, sieviešu un vīriešu darba atalgojuma krasās atšķirības pilsētā. Šī atšķirība bija jūtama īpaši ostas pilsētās, kurās bija daudz vientuļu vīriešu, kuriem bija nauda. Tāpēc var secināt, ka sieviešu grupu, kura nodarbojās ar prostitūciju, veidoja finansiālā nepieciešamība, izmisums, bads, bezdarbs un personīgās īpašības, kā arī vēlme viegli un ātri iegūt naudu. Vēlēšanās būt materiāli nodrošinātām un spēt atļauties vairāk, nekā kalpones alga to pieļauj, veicināja interesi par prostitūciju kā profesiju. (Zelče 1999, 80) Salīdzinoši liela grupa sieviešu, kas pievērsās prostitūcijai, bija arī bijušās pārdevējas, šuvējas, modistes, cepurnieces. Savukārt, daļa sieviešu bija sezonālās prostitūtas, kas atbrauca no laukiem uz vasaras mēnešiem, lai gūtu papildus ienākumus. Kā vēl viens kritērijs sieviešu izvēlei kļūt par prostitūtu, bija sievietes zemais izglītības līmenis, sociālā nevarība un nabadzība. Pilsētas vidē visam paralēli attīstījās arī naktslokāli un publiskie nami. Liela daļa sieviešu ierodoties pilsētā, nebija sagatavotas dzīvei, tāpēc sava naivuma vai lētīcības dēļ, kļuva par prostitūcijas upuriem. Prostitūcijas darbs degradēja sievietes personību un veselības stāvokli. Sabiedrībā tās parasti tika atklāti nicinātas, sauktas par bezgodēm, netiklēm, izvirtulēm un kritušām sievietēm. (Zelče 2002, 197 – 215)

1.2. Prostitūcija Latvijā no 20. gadsimta sākuma līdz brīvvalsts beigām

20. gadsimtā parādījās tādi jauni attiecību veidi kā „brīvās attiecības” jeb „izmēģinājuma laulība”. Viens no iemesliem šāda veida attiecībām bija Pirmais pasaules karš, kas izmainīja sabiedrības uzskatus un dzīves kvalitāti, vērtības. Ikdienas dzīves pārceļšanās uz pilsētu, kā arī pilsētas uzdzīves attīstība. Respektīvi, pāris varēja uzturēt dzimumattiecības neesot laulībā un mainīt partnerus daudz brīvāk, nekā līdz tam tika pieņemts. Tomēr publiskā telpā tās joprojām tika pieņemts nosodīt, tās uzskatīja par nepieņemamām. Šādas attiecības bija izplatītas starpkaru periodā. Izplatīta bija slepus došanās pie sievietēm, ko varēja uzskatīt par pirmslaulību posmu, kurā vīrietis apciemo jaunas meitenes, parasti sestdienas naktī, lai iepazītos un veidotu ģimeni. Tas bija uzmanības izrādīšanas rituāls, bet reizē arī pirmslaulību dzimumattiecības (Lipša 2014, 259 – 365)

Jaunas iespējas parādījās arī prostitūcijas profesijā. Naktsdzīves vietas Rīgā sevi centās pielīdzināt Parīzes līmeņa izklaides vietām. Sevišķi pēc pasaules kara varēja novērot to straujo kāpumu. Iestādes – kabare, varietē, dansingi, dejas grīdas, bāri, lokāli – vērās teju uz katra stūra un apmeklētāju netrūka. Populāras kļuva bārdāmas, kuru uzdevums bija piesaistīt pēc iespējas vairāk vīriešu kārtas pārstāvjus un radīt vēlmi uzturēties šajās iestādēs ilgāk, tādējādi tika palielināti iestādes ienākumi. Lai gan iestādījumos strādāja lielākā daļa prostitūtu, seksuālie pakalpojumi, vismaz darba laikā, viņu pienākumos neietilpa. Tomēr vīrieši, kas apmeklēja šīs iestādes, paļāvās uz to, ka šāda tipa pakalpojumi ir pašsaprotami, ja viņi atstāj savu naudu kādā no iestādēm. Naktslokāli ātri vien kļuva par prostitūciju skolām, bet bārdāmas savu karjeru nereti nomainīja par ielasmeitām. Naktslokālos sadraudzēties ar vieglas uzvedības sievietēm varēja ļoti ātri. Sievietes prata palīdzēt kungiem notērēt visu naudu viena vakara garumā. (Lipša 2002, 143 – 147) Bārdāmu uzdevums sākotnēji bija kavēt viesim laiku iesaistoties sarunās un mudināt tos tērēt vairāk naudas, pasūtot vairākus dzērienus. Ja abu starpā notika kaut kas vairāk par sarunām un dzērienu lietošanu, tad sieviete pati uzņēmās risku un atbildību. Sievietes pašas bija ieinteresētas, lai klienti atstātu pēc iespējas vairāk naudas, jo noteikts procents no klienta rēķina veidoja bārdāmu algu. (Lipša 2002, 153) ”Bārdāmām bieži pārmet, ka viņu dēļ izirst laulības dzīve. Bet vīrieši saka, bārdāmas jau nav mazi bērni, viņi zina, ar ko viņiem darīšana. Arī bārdāmu dzīve nav laimīga. Ne tāpēc, ka viņu amats ir pazemojošs, kā arī viņām nav viegli nopelnīt desmit latus. Bet tāpēc, ka viņām visa nakts jāpavada krogos ar piedzērušiem pļēguriem, kuri zaudē savu prātu un bieži kļūst dumjāki vai par lopiem.” (Blatnovičs 1932.01.01., 9)

Attīstoties pilsētai un naktsdzīves iestādēm, attīstījās noteikumi un iestāžu uzraudzība. Rīgā iestādes darba laiku noteica “policijas stunda”, tāpēc bieži vien daudzi klienti, pēc naktslokālu slēgšanas, devās ārpus pilsētas uz “Monte Karlo” pie Jelgavas šosejas starp Rīgu un Olaini. Tās bija iecienītas vietas vīriešiem, jo tos apkalpoja izcili izglītots sieviešu personāls. „Monte Karlo” saimniece sievietes nolīga tikai pēc grūta eksāmena nokārtošanas. Paņēmienu, kādus bārdāmas pielieto, lai apstrādātu klientu, neslēpa. Tos aprakstīja avīzēs, lai vīrieši neuzķertos uz sieviešu trikiem, bet naktslokālu dāmas tos spēja savaldzināt neatkarīgi no tā. (Lipša 2002, 153–154) Pašas bārdāmas sevi par prostitūtam neuzskatīja, kā arī ne visas no tām tādas bija. Viņas savu darbu raksturoja kā patīkamu laika kavēšanu iestādes viesiem vai kā zinātniska nolūka eksperimentu – cilvēku rakstura pētīšanu brīžos, kad klienti paliek vaļīgi un tiem nokrīt sabiedrībā pieņemtās maskas. Naktslokāli bārdāmām algu nemaksāja, to iekasēt viņam bija jāmaksā pašām. Bieži vien naudu saņemt neizdevās pat vairākas dienas, tad padomu, braukt līdzī viesim, deva gan kolēģes, gan lokāla īpašnieki, gan klienti. Katra

sieviete, kas nodarbojās šajā arodā, agri vai vēl atskārta, ka bārdāma nav prostitūta, bet naktslokāls ir prostitūcijas skola. Tādējādi radās situācijas, kad kungi bārdāmas tiešo pienākumu, laika kavēšanu, neuzskatīja par maksāšanas vērtu, bārdāmai tika maksāts tikai tad, ja tā deva ko vairāk. Turpretī bārdāmas līgumā ar naktslokāla īpašnieku paredzēts, ka tai nav jānodarbojas ar prostitūciju, pat aizliegts ar to nodarboties laikā, kamēr lokāls ir atvērts. Tas ir iemesls, kāpēc bārdāmas agri vai vēl pievērsās prostitūcijai, kāpēc pavadīt visu vakaru lokālā, ja uz savu roku var stāties sakaros ar vīriešiem ārpus lokāla uzraudzības. Šāda sievietes aiziešana no lokāla saimniekiem bija izdevīga, jo viesiem apnika redzēt vienas un tās pašas sievietes (Lipša 2002, 165–166) “Ir Rīgā tādi “aristokrātiski” naktslokāli, kuru īpašnieks un sevišķi īpašnieces uz bārdāmām skatās kā uz “baltām verdzenēm”. Naktslokālā valdot stingra disciplīna. Bārdāmām jāierodas kārtīgi katru vakaru zināmā laikā, kaut gan viņas nekādu algu nesaņem. Viņām „jāamizierē” un “jāizpumpē” līdz pēdējam santīmam, protams, naktslokāla īpašniekam par labu. Ja vīrs pārāk skops un nepasūta dzērienus, tad tā ir bārdāmas vaina. Viņa par to pirmo reizi saņem pamatīgu rājienu, otro reizi tiek sodīta.” (Blatnovičs 01.01.1932., 9)

Reģistrētās prostitūtas Rīgā 1920. gadā pēc skaita bija tikai 150, bet pēc gada to skaits pieauga līdz pat 450. To vidū bija atraitnes, sievietes ar vairākiem bērniem, kuru vīri krituši karā, komunistu laulību atraitnes, kam mīļākie dzīvoja Padomju Savienībā, nelaimīgas mīlestības un pavešanas upuri. Sieviešu nodarbošanās pirms prostitūcijas uzsākšanas visbiežāk bijušas – strādnieces un šuvējas, mājkalpotājas, pārdevējas, veļas mazgātājas, ķelnerienes, frizieres, artistes, mājsaimniecību vadītājas, tipogrāfiju darbinieces, mašīnrakstītājas, ierēdnes, kasieres, bonnes un pat dažas skolotājas. Prostitūtas lielākoties dzīvoja Pārdaugavā Grāvju ielā, Romanova (Lāčplēša) ielā, Ģertrūdes ielā, Marijas ielā, Avotu, Bruņinieku, Stabu, Ķēniņu, Smilšu un Tērbatas ielā. Īpaši daudz šo naktstauriņu uzturējās Elizabetes ielas posmā starp Krišjāņa Barona un Marijas ielu. Tā bija vieta, kur gandrīz ikvienu sievieti uzskatīja par pērkamu. Šajā posmā pārdošanās notika visaktīvāk. (Lipša 2002, 185–186)

1.3. Prostitūcija Padomju Latvijā

Kopš 1945. gada, kad Padomju Savienība okupēja Latviju, par seksuālajām attiecībām nerunāja skaļi. Padomju Savienības ideologi prostitūciju skaidroja kā kapitālisma ļaunās paliekas, tomēr tā pastāvēja. Staļins izdeva dekrētu, kurā lika izsūtīt prostitūtas uz tām speciāli paredzētām nometnēm, kā rezultātā paziņoja, ka prostitūcija ir likvidēta un tās atdzīvināšana Padomju Savienībā ir neiespējama. To pamatoja ar ideoloģijas principiem, ka prostitūcijas veicinošie sociālie un ekonomiskie apstākļi ir beigušies uz visiem laikiem. Līdz pat 1979.

gadam padomju vēsturnieki apgalvoja, ka Padomju Savienība ir vienīgā valsts, kur prostitūcija ir pilnīgi iznīcināta. Lai gan paslepus prostitūcija turpināja darboties un elites eskorta prostitūtas apkalpoja sabiedrībā zināmus cilvēkus un tika izmantotas, lai iegūtu informāciju no pretiniekiem, klusums par prostitūciju ilga apmēram pusgadsimtu. (Eglīte 2001, 396)

Telefonkonferencē Ļeņingrada – Bostona kāda sieviete izteicās, ka Padomju Savienībā sekta nav. Ar to domājot, ka par seksu publiski netiek runāts un tas netiek pieminēts televīzijā. 1977. gadā tika publicēta Georgija Vasilčenko grāmata “Kopējā seksuālā pataloģija”, kurā tika aprakstīta viņa pieredze un novērojumi attiecībā uz pārišiem, ko autors pamanījis staigājām sabiedrībā. No viņa novērojumiem var secināt, ka daudzi seksuālie traucējumi radās, jo cilvēki nezināja, kā atklāti runāt par seksuālajām attiecībām. Līdz ar to daudzas sievietes nebija izglītotas seksuālajā jomā, un tas palīdzēja vieglāk tās apvārdot un vieglāk padarīt par prostitūcijas upuriem. (Ajvazjana 2013, 1) Starp prostitūtām varēja sastapt arī izglītotas sievietes, kas ieguvušas doktorgrādu kādā no jomām. Prostitūcija tomēr darbojās kā alternatīva, kā nopelnīt lielu naudu efektīvāk nekā strādājot savā profesijā. Tādējādi prostitūtas nereti bija izmācījušās skolotājas, medmāsas, studentes, kas profesionāli pārvērstas prostitūtās, lai pelnītu naudu. Ekonomiskā situācija Krievijā un nespēja rūpēties par savu ģimeni bija viens no iemesliem, kāpēc izglītotas sievietes neredzēja citu iespēju, kā nodarboties ar prostitūciju. (Heis 2008, 1)

Neatkarīgi no aizlieguma, prostitūcija pastāvēja un sievietes turpināja aktīvi ar to nodarboties. Ielu prostitūcija bija maz izplatīta. Prostitūtas, kuras pilnvērtīgi nodarbojās šajā profesijā, pārsvarā apgrozījās restorānos un viesnīcās ar tur strādājošā personāla protekciju. Sabiedrībā pret šo arodu izturējās ar nicību. Par prostitūciju netika uzskatīti dzimumsakari apmaiņā pret dāvanām, karjeras nodrošinājumu vai atpūtas namos notikušie „romāni”. Prostitūciju definēja kā naudā apmaksātus pakalpojumus. Līdz ar to, prostitūcija spēja apiet noteiktos likumus un pastāvēt citos veidos. (Gnedovska, Ivbulis 2002, 15) Padomju Savienībā cilvēks drīkstēja dzīvot tikai tajā vietā, kur bija pierakstīts, kā arī katram cilvēkam darbs bija obligāts, par nestrādāšanu tika piespriests sods. “1957. gadā tika izdots dekrēts “Par personu atbildību, kas izvairās strādāt sabiedriski derīgu darbu”, kurā noteikts, ka personām, kas pierakstītas Rīgā vai Liepājā un kuras nestrādā sabiedriski derīgu darbu ilgāk par trim mēnešiem, un no darba izvairās, milicijas orgāni, pamatojoties uz rajonu un pilsētu Darbaļaužu deputātu padomju izpildu komiteju lēmumiem, anulē pierakstīšanos, izraidot tās desmit dienu laikā no pilsētas” (Roze 2015, 14–15)

Pēc prostitutām bija liels pieprasījums lielpilsētās, jo tajās uzturējās daudz ieobraucēju, militāro personu un citu klientu grupu. Meitenes bieži vien strādāja kādā fabrikas darbā, kura atalgojums nebija liels. Skaistus vakartērpus un apģērbus tām nodrošināja viņu klienti kā dāvanas, tāpēc nebija grūti izskaidrot, kā, ar mazu fabrikas algu, meitenes spēj dzīvot tik vārienīgi. Jaunām un neprecētām meitenēm strādāt valsts atzītu darbu bija pienākums, ja kāda atteicās to darīt, tad tika nosaukta par “parazīti”. Meitenes, kurām nebija darba, tika kauninātas un izstumtas no sabiedrības. Tādējādi šīs jaunās prostitūtas strādāja divos darbos. Dienas laikā būdamas fabrikas darbinieces, bet vakaros un naktīs prostitūtas. Padomju Savienības laikā ar prostitutām cīnījās un tās uzmanīja Valsts drošības komitejas darbinieki. (Katsenelinboigens 1990, 323.–324.) Prostitūtas 50. gados tika dēvētas par „līgavām”, tās bija meitenes, kas no laukiem atbēgušas uz Rīgu un kurām nebija pieraksta. Šādas “līgavas” uzturējās jūrnieku interklubos, kur sniedza savus pakalpojumus. (Lipša 2008, janvāris) Šādi klubi izdevīgi bija Valsts drošības komitejas (VDK) darbiniekiem, kuru uzdevums bija spiegu atpazīšana. 1955. gada 25. martā tika izvirzīta prasība veikt sarežģītākus pretizlūkošanas uzdevumus, jo tika uzskatīts, ka ienaidnieki, mainot savu taktiku, ir kļuvuši daudz viltīgāki. Tika uzskatīts, ka ārvalstu izlūkdienesti izmanto jūrniekus kā savus aģentus. Tāpēc ostās tika izveidoti “interklubi”, kuros paredzēts sagādāt apstākļus viesu “atpūtai”. Rīgā un Ventspilī jau bija plaši izvērsusies tirdzniecība ar kontrabandas precēm un prostitūcija. (Jansons 2016, 220–224) Pēc Inetas Lipšas teiktā: “Jūrnieki meitenes nesauca par aukām, bet uzskatīja, par savām nākošajām līgavām. Par aukām viņas dažreiz sauca milicijā. Tomēr dokumentos figurē neitrālie “vieglas uzvedības sievietes” vai “nepiederoša sievietes”. Abstraktais “vieglas uzvedības sievietes” kļuva par vispārpieņemtu apzīmējumu. To izmantoja ne tikai milicijas darbinieki, bet arī “ierindas” iedzīvotāji.” Šādu sieviešu grupu veidoja arī sievietes, kas pelnīja 35–45 (vēlāk 60) rubļus. Prostitūtas pastāvēja, neskatoties uz milicijas centieniem to likvidēt.” (Lipša 2008, janvāris) Valsts drošības komitejas darbinieki uzmanīja vietējos iedzīvotājus, kas kontaktējās ar ārzemniekiem, arī prostitūtas, kas kavēja jūrniekiem laiku. Tika meklētas uzticības personas starp patriotiskiem vietējiem iedzīvotājiem, piemēram kasieriem, taksistiem, kontrolieriem, kas nodotu informāciju par spiegiem. (Jansons 2016, 225)

1. Padomju Savienībā līdz pat 80. gadu vidum tika pilnīgi noliegts, ka prostitūcija pastāv. Sievietes, kuras milicija uzskatīja par prostitutām, tika izsūtītas ārpus Rīgas 101 kilometra attālumā ar aizliegumu tuvojties pilsētai. Tās bija sievietes, kas lielajās pilsētās tika dēvētas par “parazītiem”, tāpēc ir maz datu, kas liecina, ka prostitūcija tiešām pastāvējusi. (Roze 2015, 14–15) Atklāti par prostitūciju pirmo reizi sabiedrībā izteicās 20. gadsimta 80.

gados, kad Padomju Savienībā pie varas nāca Mihails Gorbačovs. Pasludinot atklātības laiku, tika izcelta prostitūcijas esamība un darbība. Tika apcietināti vairākas suteneri, valūtas tirgotāji un prostitūtas, vienlaikus sagraujot līdz tam eksistējošu prostitūcijas tīklu. 20. gadsimta nogalē Rīga bija viena no Padomju Savienības lielākajām un apmeklētajām ostas pilsētām, tāpēc tur bieži ieradās ārvalstu jūrnieki. (Seržants 2010, 1) Rīgu nereti apmeklēja arī Rietumu diplomāti un valstsvīri. (Jansons 2016, 226) Daudzi no tiem izmantoja prostitūtu pakalpojumus. Vienas no labāk apmaksātajām darba vietām bija spekulants, suteners vai šveicars. Šādi profesijas pārstāvji strādāja pazīstamos restorānos un kafejnīcās, to nosaukumi bija: „Luna”, bārs „Skapis”, viesnīca „Rīga”. Kā arī bāri viesnīcās: „Daugava”, „Latvija”. Šīs iestādes guva lielu peļņu no iereibušajiem ārzemniekiem, tāpēc prostitūtas vienmēr tika laipni gaidītas. (Seržants 2010, 1) Tikai vēlu, pašās 80. gadu beigās, tā sauktie „naktstauriņi” saņēma īpašu uzmanību no, pirmkārt, rakstniekiem, žurnālistiem un filmu veidotājiem, otrkārt, juristiem, sociālās vides pētniekiem, ārstiem un beigās milicijas darbiniekiem. 1988. gadā pirmo reizi Padomju Savienībā valdība atzina, ka šāda profesija eksistē, un Maskavā vien tika reģistrētas 2000 prostitūtas. Gadu vēlāk šis skaitlis pieauga līdz 5000 prostitūtām, no kurām 20% bija 12–13 gadu vecas meitenes. Tomēr šie skaitļi neatklāj prostitūtu patieso skaitu pat Maskavā. Šādu statistiku veidoja tikai arestētās sievietes, kas reģistrētas uzskaitē. Vairāki pētījumi liecina, ka Maskavā vien prostitūtu skaits sasniedz līdz 10 000 sievietes. Līdzīgi skaitļi bija citos reģionos Padomju Savienībā. (Deņisova 2014, 128–129) Presē tika apgalvots, ka prostitūtas ir vājas gribas sievietes, kas ir tukšas un nespēj pretoties bāru un restorānu vilinājumam, ka sievietes uztraucas tikai par savu izskatu un labklājību. To esamība vairs netika skaidrota ar sociāliem un ekonomiskiem apstākļiem, bet gan ar sievietes amorālo dabu, par ko pašai jāuzņemas atbildība, tāpēc tika pieprasīti attiecīgi panti kriminālkodeksa likumos. (Eglīte 2001, 396) “Sievieti, kuras profesija bija prostitūcija, bieži vien uztvēra kā nepievilcīgi ģērbtu un trūcīgu, bet tie ir tikai stereotipi, kas veidojas kopā ar sabiedrības attieksmi pret šīs profesijas pārstāvēm. Prostitūcija bija viena no apmaksātākajām profesijām, un klientu loks padomju laikos bija turīgi vīrieši, kas spēja šāda veida attiecības atļauties. Tāpēc sievietei bija jābūt modernai ģērbtai, ar prasmīgi krāsotām acīm un lūpām, ar sakoptiem nagiem un sakoptu ķermeni, ievēdotu frizūru. Tomēr tā nedrīkstēja izcelt savu skaistumu pārāk daudz, lai krasi neatšķirtos no citu Padomju Savienības sieviešu ārējā veidola, jo tādā veidā sieviete varēja piesaistīt nevēlamu milicijas uzmanību. Tāpēc noderīgas bija jūrnieku dāvanas. Parasti tika dāvinātas mantas, kas attiecīgajā laikā bija modernas, kurām bija deficīts un kuras dārgi maksāja. Tika dāvinātas tādas lietas kā “– garnitūras (garš sieviešu neilona un zīda apakškreklis ar mežģīnēm un mazas biksītes), bija arī trīskārtīgas garnitūras (garš kreklis, īss kreklis un biksītes), ārzemju jaciņas, puloverus (sintētika ar vilnu vai neilonu), dažādus

audumus (mežģīņu, samta, tafta, brokāta), lakatus (mohēras un neilona), zeķubikses, smaržas, kurpes, zābaciņus, rokas pulksteņus (lielākoties apzeltītus un *štamповkas*¹), saliekamos lietussargus, dāvināja pat dārgas sienas segas un daudz ko citu”. (Lipša 2008, janvāris)

80. gados prostitūtas tika iedalītas divās grupās. Viena no grupām bija „vilcienu staciju prostitūtas”, kas definēja zemākā līmeņa pārstāves, kas pārsvarā strādāja ar mazturīgākiem vīriešiem. Un „cietās valūtas prostitūtas”, kas bija elites eskorta serviss, pārsvarā apkalpoja turīgus vīriešus un ārzemniekus. Starp augstās grupas darbiniecēm 70% sieviešu bija jaunākas par 30 gadu vecumu, savukārt zemākajā grupā 68% bija sievietes, kuru vecums pārsniedza 30 gadu robežu. “Līgavas” veidoja augstākā līmeņa grupu “meiteņu” vidū. Zemāko atšķīra tas, ka “izvēles nekādas nebija, bija jāmet kociņš ar katru, kurš maksāja. Meitenes gāja kā uz darbu, nevis kā uz izpriecu”, bet jūrnieku līgavām “bez naudas vēl patika smuki vīrieši un mīlas rotaļas”. (Lipša 2008, janvāris) “Vilcienu stacijas prostitūtas” nereti gaidīja savus klientus uz perona stacijām, ar izstieptām kājām un noteiktu cenu zīmi, kas uzlikta uz kurpēm. Bija arī vairākas meitenes, kas seksuālos pakalpojumus bija gatavas sniegt par velti. Arī šī zemākā grupa Maskavā iedalījās divās daļās “trīs rubļu meitenes” un “piecu rubļu meitenes”. Viņas nēsāja zaļus vai zilus gredzenus, tādējādi liekot klientam saprast, pie kuras grupas ir piederīgas. Tomēr klienti ielas prostitūtām bija nedaudzi, jo publiski uzrunāt sievieti bija negods un apkaunojums, tāpēc pie šāda tipa prostitūtām vērsās tikai tie klienti, kas nespēja atļauties augstākas klases prostitūtas. Šādu prostitūtu pakalpojumu izmantošana deva lielāku risku saslimt ar kādu no seksuāli transmisīvajām slimībām. Problēmu radīja arī neievērota higiēna, kas šāda tipa prostitūtas nepadarīja iekārojamas. (Ayzvazjana 2013, 1)

Sākotnēji žurnālisti pievērsās augstākās klases prostitūtām, sievietēm, kas strādāja ar ārzemniekiem. Šīs ziņas pārsvarā bija romantizētas un glorificētas un, ar skaidri identificējamu skaudības sajūtu, tika aprakstīta viņu pārticīgā dzīve un iespēja iegādāties ekskluzīvas preces. Šādi raksti mēdza kalpot jaunām meitenēm kā paraugs labai un pārticīgai dzīvei. Kādā aptaujā, uzdodot jautājumu jaunām meitenēm par viņu vēlamo nākotnes profesiju, augstās klases prostitūta ierindojās kā viena no 10 vēlamākajām profesijām. (Deņisova 2014, 129–131) Šīs “valūtas” prostitūtas vairoja neuzticamību pret ārzemniekiem, kas ielaidās ar šīm sievietēm jebkāda veida sakaros. (Eglīte 2001, 396) „Valūtas” prostitūtas, kas atradās Valsts Drošības Komitejas (VDK) uzraudzībā, attiecīgi no darbinieka dzīvoja dubultu dzīvi. No vienas puses esot mīļākā „milicim”, no otras puses esot spiedze un palīdzot atklāt aiz „dzelzs priekškara” dzīvojošo ārvalstnieku un disidentu domas par politiku un valstī pastāvošo iekārtu. (Briede 2016, 1) Elitārās jeb „valūtas” prostitūtas apkalpoja pārsvarā tikai

¹Sērijveida ražojums (šeit un turpmāk skaidrojumi)

īpašus klientus, viņas bija Valsts drošības pārraudzībā, tāpēc tos veda uz īpaši aprīkotām istabām viesnīcā „Rīga”. Šajā viesnīcā atsevišķs stāvs bija speciāli ierīkots šādiem gadījumiem. Istabās bija paslēptas noklausīšanās ierīces un filmēšanas aparatūras, lai vieglāk varētu kompromitēt attiecīgos ārzemju klientus. Saņemot šo materiālu, lielākoties tie piekrita VDK darbinieku noteikumiem, lai izvairītos no starptautiska skandāla. Prostitūtai divi šādi klienti nodrošināja naudas summu viena inženiera mēnešalgas apmērā. (Seržants, 2010, 1)

Padomju Savienībā prostitūcija netika pārtraukta, tā turpināja pastāvēt neatkarīgi no aizlieguma. Tomēr tā nebija tik publiska un skaļa kā Latvijas brīvvalsts laikā, kad darbojās naktslokāli, dansingi, bāri, kur meitenes viegli varēja atrast klientus. Tādas ielas kā Marijas iela (Suvorova iela), Avotu, Bruņinieku (Sarkanarmijas), Stabu (Frīdriha Engelsa), Ķēniņu (Mazā komunālā), Smilšu un Tērbatas (Pētera Stučkas) iela aizvien bija pazīstamas kā naktstauriņu ielas, kurās meitenes uzturējās, lai pārdotu sevi, tikai šī pārdošana padomju režīma laikā vairs nebija tik atklāta. Milicijas darbinieki vēroja sievietes un katru aizdomīgo noprotināja. Sabiedrībā sievietes slēpa, ka ir prostitūtas. “Valūtas” prostitūtām bija savs neliels klientu loks, kas pārsvarā sastāvēja no ārzemju vīriešiem. Brīvvalsts laikā bārdāmu varēja atpazīt jebkurš cilvēks, kas ir pavadījis nakti attiecīgajā bārā. Neskatoties uz prostitūtu atpazīstamību nakts dzīvē un ielās, prostitūcija literatūrā cenzūras dēļ spēja parādīties lielākoties tikai kriminālromānos.

Prostitūcijas kā profesijas vai prostitūtu pieminēšana literatūrā ir samērā neliela. Latviešu literatūrā to darījis Andris Kolbergs un Alberts Bels. Savos kriminālromānos Kolbergs prostitūtas tēlu pārvērš par kriminālo aprindu pārstāvi un sabiedrībai nepieņemamu, nosodāmu. Viņš veido šo tēlu, lai padarītu interesantāku noziedzīgo vidi, lai padarītu to pazīstamu un Padomju Savienības iedzīvotājam, kur ideoloģijas apstākļos viss tika pretstatīts ar balts – melns, pareizi – nepareizi, arī kriminālās aprindas tiktu pasniegtas spilgtos pretstatos. Savukārt, Albertam Belam prostitūtas tēla apraksts romānā bija viens no iemesliem, kāpēc romāns “Bezmiests” tika aizliegts izdošanai. Sākotnēji šķiet, ka abi autori apzināti izvēlējušies šos tēlus, lai radītu romānos pretstatus labajam un ļaunajam, bet pētot vairāk var secināt, ka prostitūtas tēlam ir vairāki slāņi. Katrai meitenei romānā, kura pārstāv šo tēlu, ir savi iemesli, kāpēc tā izvēlējusies prostitūciju, kā tajā nonākusi un katra no meitenēm simbolizē pretošanos vienai kopīgai sistēmai, tāpēc nākamajās divās nodaļās katra no personām tiks skatīta atsevišķi. Tiks aplūkotas meiteņu cēloņu sakarību līdzības un atšķirības, kā arī simboliskās nozīmes.

2. TIEŠĀ JEB FIZISKĀ PROSTITŪCIJA PADOMJU LATVIJAS PROZĀ

Prostitūciju var dalīt divos dažādos virzienos: tiešā un netiešā jeb fiziskā un garīgā prostitūcija. Šajā nodaļā tiks aplūkota tiešā jeb fiziskā prostitūcija, kas parādās darbos “Bezmiēgs”, “Nekas nav noticis” un “Atraitne janvārī”. Katras meitenes tēls ir citāds un katra no meitenēm prostitūcijai pievērsusies atšķirīgu mērķu vai apstākļu vadītās. Darbā “Bezmiēgs” tā ir Dina, kura uzsākusi šo profesiju apstākļu sakritības dēļ, darbā “Nekas nav noticis” tā ir Imalda, kas par prostitūtu tiek uzskatīta, jo nodarbojas ar varietē restorānā “Oreandrs”, savukārt, darbā “Atraitne janvārī”, Margita tiek uzskatīta par prostitūtu neveiksmīgas mīlestības dēļ. Šādus sadalījumus palīdz noteikt hermeneitikas zinātne, jo pēc Skaidrītes Lasmanes teiktā, tā nodarbojas ar vārda, teikuma, diskursa un teksta vai tā analoga nozīmes skaidrošanu un sapratni, tādējādi, palīdzot noteikt tekstā paslēptās nianšes. (Lasmane 2013, 210)

Pēc Gunta Bereļa teiktā, piecdesmito gadu vidus literatūrā iezīmīgs ar klasiskā sociālā reālisma kā kanona sairšanu. Viss iepriekš noteiktais process un tā mākslīgais veidojums sāka šķobīties. Pārāk ilgā stabilitāte, ko sociālā reālisma autori centās paveikt ar „pareiziem” motīviem un metaforām, autoru noslēgtība un sevis reproducēšana bija tās lūzuma punkts. Literatūra, kur nekā nav pastāvīgs un ir vienmēr mainīgs, tas ilgāk nevarēja pastāvēt. Romāni sāka atkārtot viens otru, metaforas un izteiksmes līdzekļi nemainījās, līdz ar to gan autori, gan lasītāji nogura. (Berelis 1999, 120) Savukārt, pēc Eglājas-Kristsones teiktā, sešdesmitie gadi Padomju Latvijā bija prozas atdzimšanas gadi. (Eglāja-Kristsonsone 2008, 269–267) Neskatoties uz augošo nemieru un brīvības ideju dzimšanu, uz aizliegumiem un cenzūrām, daudzi no autoriem nebaidījās eksperimentēt un radīt kreatīvus un brīvdomīgus darbus. Tādējādi šīs iezīmes palīdz atklāt zemtekstus, kas atklāj šo divu prostitūcijas virzienu pastāvēšanu viena darba ietvaros. Un prostitūcijas dalījumu tieša un netiešā nozīmē.

Abi rakstnieki savos prozas darbos izmanto vairākas, strukturāli dažādas sižetiskās līnijas, kas palīdz atklāt darbības notikumus un cēloņus. Prostitūcija ir profesija, uz kuru var skatīties no vairākām pusēm. Tā skar ekonomisko pusi, jo pēc definīcijas `prostitūcija` (no latīņu *‘prostare’* pārdot publiski) ir nodarbošanās veids, kas par seksuālo pakalpojumu sniegšanu pieprasa samaksu. Tātad to var uzskatīt par ekonomisku cēloni un darbības virzienu. Uz prostitūciju var skatīties no medicīniskā viedokļa, par to, ko šādas profesijas piekropšana nodara ķermenim vai prātam. Kā arī uz prostitūciju var skatīties no morāles aspekta, vai tā ir ētiska vai neētiska. Padomju Savienībā, kur literatūras tekstam bija stingra

cenzūra, radās grūtības iekļaut tēlus vai notikumus, kas neatbilda ideoloģijas prasībām. Šādas profesijas pārstāves varēja pieminēt tikai kriminālromānos vai kādos ideoloģiski slavinošos tekstos, kur prostitūcija tika aprakstīta kā agrākā kapitālisma sekas, kas iznīdētas. Latvijas padomju prozā prostitūcija vai prostitūtas tēls ir minēts maz. Kā viens no autoriem, kas prostitūciju iekļāvis savos kriminālromānos „Atraitne Janvārī” un „Nekas nav noticis” ir Andris Kolbergs. Par prostitūtu rakstījis arī autors Alberts Bels romānā „Bezmiēgs”, bet tieši šī tēla izmantojuma dēļ, tas ticis aizliegts. Šo trīs grāmatu tēlus vieno sieviešu vēlme iekļūt labākā sabiedrībā, būt nodrošinātām, aizmirsties, kā arī akla mīlestība pret savu klientu. Prostitūtas Padomju Latvijā tika uzskatītas par morālā pagrimuma zemāko punktu, arī mūsdienās šis apzīmējums tiek bieži izmantots. Tomēr abi autori, izmantojot šo tēlu savos prozas darbos, pierāda, ka prostitūcija var tikt izmantota arī kā ierocis, kā cēlonis vai arī pašai prostitūcijai var būt kāds iekšējais vai ārējais cēlonis, kas sākotnēji nemaz nav iedomājams. Katrs no prozas žanriem pieprasa savas estētiskās līnijas un robežas, bet prostitūcija šajos prozas darbos izmantota kā katalizators vai izteiksmes līdzeklis, kas atklāj kādu lielāku eksistenciālo vai sociālo jautājumu. Abi autori pievērsušies psiholoģiskajam cilvēku aprakstam, līdz ar to arī prostitūtu psiholoģijai. Tāpēc vērojami cēloņi un likumsakarības, kas šīs meitenes padara par tām sievietēm, kas viņas ir, respektīvi, prostitūtām.

2.1. Dinas tēls Alberta Bela romānā „Bezmiēgs”

Bels bija pirmais rakstnieks, kas pierādīja, ka prozu var rakstīt arī citādi. Viņš prozā aizsāka žanru, ko var dēvēt par konceptuālo romānu. Respektīvi, konceptuālais romāns ir neliela apjoma, koncentrēts ar jēdzieniskām sakarībām, kas panāktas spēlējoties ar “objektīvo” un “subjektīvo” laiku. (Berelis 1999, 204) Bels savos romānos ir vērotājs un bieži vien savas personas vai vidi apraksta ļoti sīki. To nosaka autora bagātīgā dzīves pieredze un daudzu darbavietu maiņa, kā arī mākslinieciskie līdzekļi un formas veids, kādā autors raksta. Konkrētu detaļu un faktūras veidā dzīvē krātie novērojumi atspoguļojas romānos un stāstos, tādējādi vairojot lasītāja iztēli, un veicina lasītāja izpratni par notiekošo. Darba pieredze autoram palīdz veidot simbolus uz kāda profesionālā vārda pamata, piemēram “koka un kaula priekšmetu sairšana”, kas pārvērsta simboliskā nozīmē. (Rožkalne 1994, 7–8) Romāns “Bezmiēgs” sarakstīts 1967. gadā. Tas bijis autora otrais romāns, bet neoficiāli tika aizliegts. Respektīvi, visas izdevniecības atteicās to publicēt un slepeni, bez autora ziņas par to tika uzsākta krimināllieta. Tomēr tā ātri tika atcelta. Pirmo reizi romāns tika izdots tikai 1986. gadā. (Bels 2003, 5–7) Romāns pēc būtības atgādina kolāžu, kuru skaitlis ir septiņi. To veido septiņas nodaļas un septiņi teksta fragmenti. Autors tādējādi ievij un apspēlē mītisko pasauli.

Tēli reprezentē ne tikai dažādus laikmetus, bet arī sociālos slāņus, ko tiešā veidā padomju ideoloģijā bija grūti apspēlēt un aprakstīt literatūrā. (Berelis 1999, 207)

Alberta Bela prozas pamatiezīmes ir: psiholoģiskās iezīmes un personības tēla padziļinājums, mijiedarbība starp cilvēku un sabiedrību, tās saasinātais tvērums, globālās sakarības, simbolu daudznozīmība un aktuālās problēmas tajos, kā arī kompozīcija, kas izteikta intonatīvi un izteiksmīgi. (Rožkalne 1994, 7) Alberta Bela romānā nav klasiski reālistiskā manierē veidotu laikmeta ainu, bet tajā ir laikmeta tvērums (konceptija). Tāpat arī varoņi un to raksturs nav veidoti pēc klasiskā reālisma estētikas, bet gan pēc konstruktīva paņēmiena, kas palīdz atklāt plašākas likumsakarības. (Lūse, Ūdre 2010, 11) Alberta Bela romāns „Bezmiegs” ir strukturāli viens no sarežģītākajiem romāniem, kas vēsta par kādu vīrieti, kurš nakts laikā pārdomā vairākus gan pagātnes, gan tagadnes notikumus. Tādējādi vairākiem tēliem savijoties kopā, veidojot vairākas atkāpes struktūrā, kas palīdz noteikt galvenā tēla Eduarda Dārziņa nostāju pret sevi un sabiedrību. Darbība notiek it kā trīs dažādos laika posmos un no trīs dažādiem skatupunktiem. Tā ir 12. gadsimta Latvija, kad vācu krustneši pievērsa latviešus kristīgajai ticībai, tādējādi pārņemot varu pār tiem. Tie ir attiecīgās nakts notikumi, kuros viņš satiek prostitūtu Dinu, kas rosina Dārziņu doties šajā domu ceļojumā, un tie ir Otrā pasaules kara notikumi, kuri aprakstīti no maza puikas skatupunkta par armijas un varas maiņām Latvijā.

Prostitūtas Dinas tēls ienāk galvenā varoņa Eduarda Dārziņa dzīvē pavisam nejauši. Dinai bēgot no kāda agresīva klienta, Dārziņš pamana meiteni un dod tai patvērumu un vietu, kur pārgulēt nakti. „Piegājis pie loga, ieraudzīju kādu sievieti skrejām no ezera puses. Pēc dažiem soļiem viņa atskatījās, pagriezusi galvu un plecus, slaidais stāvs pelēcīgā Boloņas lietusmētelī uz brīdi sastinga, tad viņa atkal metās uz priekšu. Izskatījās, ka viņa gribētu paslēpties kādā mājā vai pagalmā, to noprast nebija grūti, visa viņas uzvedība to liecināja, turklāt bezmiegs bija saasinājis manus jutekļus.”² Dinas tēls romānā vairāk darbojas kā katalizators galvenā tēla Dārziņa pārdomām. Dinas tēls ir sava laikmeta upuris, kas pārstāv fizisko prostitūciju. Tā ir sieviete, kas piespiedu kārtā nonākusi šādā situācijā. Nespējot iegūt dzīvesvietu Rīgā, meitene ir spiesta pieņemt palīdzību no kāda svešinieka, kas viņai sagādā naktsmājas, pieprasot pretī seksuālos pakalpojumus. Kad vīrietim sieviete vairs nav derīga, tas nodot to tālāk kādam no savām paziņām, uzsākot nebeidzamu ciklu, kur Dina tiek nodota no viena klienta otram.

² Bels, A. 2003. *Bezmiegs*. Rīga: Jumava, 19

Meitenes tēls romānā pirmo reizi aprakstīts kā stereotipisks prostitūtas tēls: „Jo vairāk es ielūkojos nepazīstamajā gulētājā, jo skaidrāks man kļuva, ka siltu ūdeni viņa nav redzējusi vismaz nedēļu. Kakls, piere, bija pelēki, vaigus sedza ne visai tīra pūdera kārtā, tumšie mati salīpuši šķipsnās. Es pieliecos un novilku viņai kurpes, redzēju, ka tās piesvīdušas melnas un zeķes vairākās vietās bija uzrautas.”³ Sākotnēji Dina tiek aprakstīta kā lētā prostitūta. Tāda, kas strādā uz ielas vai kādā no restorāniem un savus klientus izvēlas nejauši, vai klienti izvēlas meiteni. Tomēr viņa Eduardā Dārziņā spēj ieviest iekāri būdama arī šāda. „Bet vai tad man vajadzēja domāt par viņu, par viņas kailumu zem segas, viņa taču bija tik skaista un tik labi veidota, un tik jauna, un stulbi paklausīga, un visādas domas man uzmācās, [...] es jau gribēju izgērbties un likties viņai blakus, taču nedarīju to, bet raudzījos ārā pa logu.”⁴

Pēc Daces Ūdres domām Dārziņa tēls risina attiecības starp cilvēku un laiku. Tas izpaužas ar galveno tēlu Dārziņu un viņa nakts domām, kā arī laiku un cilvēku, kas mijiedarbojas viens ar otru un izpaužas starp sabiedrību, laikmetu un Dinu. Tās ir proporcijas, kuras nevar pārkāpt. Romānā „Bezmiegs” ārējais sižetiskais laiks, kurā darbojas galvenais varonis Eduards Dārziņš un Dina, ir it kā sastindzis vienas nakts laikā, tas ir sastindzis laikmets, kas pakļauj cilvēku. Tādējādi arī Dina ir pakļauta prostitūcijai, jo laikmets piespiež viņu tikt pakļautai. Pakļāvējs ir milzīgs un grūti noteicams, jo skatupunktu maiņa bieži vien to neļauj precīzi noteikt. Tāpēc Dina ir sistēmas radīta. „Pienāk laiks, un cilvēki uzzina. Tāpat arī es uzzināju.”⁵ Dinai tā ir skaudra un nepatīkama reālās dzīves apziņa, kas nāk tik pēkšņi un liek pieņemt attiecīgus lēmumus. „Vairākas naktis pēc kārtas viņa pavadīja stacijā, piepilsētas vilcienu uzgaidāmajā telpā, kur vilka caurvējš, nepārtraukti staigāja cilvēki, kur milicis ik pēc stundas pārbaudīja dokumentus [...] Pavasarī viņa atklāja Vecrīgā kādu namu un pusnaktī drebošu sirdi ielavījās tajā. Otrā stāva kāpņu laukumīnā bija sols, bet pirmajā naktī viņa neuzdrošinājās apgulties, [...] Dina, rītā agri nosalusi, izaukstējusi drēbes un miesu līdz kauliem, kāpa lejup pa kāpnēm [...] No rīta viņa gāja uz staciju, tualetes telpās nomazgājās, sakārtoja matus, pabrokastoja stacijas bufetē un devās uz darbu. Viņa strādāja tipogrāfijā kā palīgstrādniece.”⁶ Dina nebūt nav sieviete, kas nākusi no nelabvēlīgas ģimenes, viņas vēlmes nav viegli un ātri iegūt naudu vai dzīvot pārticīgu dzīvesveidu. Dina ir sieviete, kas vēlējas atrast dzīvokli Rīgā, bet garo rindu dēļ un problemātiskā pieraksta dēļ viņa paliek uz ielas. Lai gan strādā labā un cienījamā darbā, meitene nespēj atrast savu vietu lielpilsētā, līdz ar to tas piespiež meiteni apsvērt citas iespējas, kā to izdarīt. Viena no tām ir kļūt par prostitūtu un,

³ Turpat, 31

⁴ Turpat, 33

⁵ Turpat, 34

⁶ Turpat, 34.–35.

mainot klientus, ik pa brīdim uzturēties to dzīvesvietās, tādējādi nodrošinot sev jumtu virs galvas uz neilgu laika posmu.

Ideoloģiskā darba slavināšana, kuru piekopa sabiedrība un režīms, ietekmē cilvēka dzīvi un dzīves veidu, pasaules uzskatus un estētisko stāju līdz absurda līmenim. Respektīvi, darba darīšana kļūst par galveno dzīves mērķi cilvēka dzīvē. Sabiedrību neinteresē nekas cits kā darba slavināšana un tā darīšana. Tā ir sabiedrība, kuru neinteresē nekas cits kā darba estētika, tādējādi noniecinot garīgās vērtības un vienkāršo personības izpratni. (Rožkalne 1994, 12) Šādu darba slavināšanu apliecina arī Eduarda Dārziņa kaimiņu domas un izteikumi, kas romānā simbolizē sabiedrību un tās daļu, kas pakļaujas ideoloģijai. Kaimiņi ir sabiedrības daļa, kas ir pretēja Dinai. Dina tajā neiederas, līdz ar to viņa neiederas pašā sistēmā. “Dina kā muša iekļuvusi šai zirnekļu tīklā un nespēj izķepuroties laukā.”⁷ Šis zirnekļu tīkls piespiež Dinu nodarboties ar vīriešu apmierināšanu apmaiņā pret dzīvesvietu. Viņa ir vīlusies valsts vienaldzībā pret saviem pilsoņiem. Sistēmas ideoloģija, kas sola vienlīdzīgu sabiedrību, nodrošinātas pamatvajadzības jebkuram tās pilsonim, nedarbojas reālajā dzīvē. Trūkst pārtikas un dzīvesvietas visiem. Valsts nespēj to nodrošināt, līdz ar to lielākā daļa sabiedrības dzīvo trūkumā un cīnās katrs par savu labumu. Dina ir padomju koloniālisma upuris. Padomju koloniālismā notiek sabiedrības nonivelēšana, pamattautas vērtību noniecināšana, svešas valodas un svešu ļaužu masas uzspiešana pamatnācijai, svešas pārvaldes formu uztiēšana. „Taču viņa bija lepna, palīdzību nelūdza, domāja, izturēs vēl kādu mēnesi, kamēr atradīs pati sev mājokli. [...] Vēlu vakarā viņa gāja gar restorānu „Rīga” uz vecpilsētas namu un viņu apturēja kāda sieviete. [...] lopam bija godīga, laimīga pilsoņa seja, lops izskatījās cūciski labsirdīgs un nekustējās ne no vietas. [...] Man vajadzīgs godīgs draugs, man nav neviena godīga drauga. Brauciet man līdzi, es jums parādīšu savu puisīti, ziniet, man ir tāds mazs puisītis, tāds mazs tiki taki robotiņš! Un te Dina apjēdza to, ko apstājusies bija tikai nojautusi, viņa ir bezgala izmocījusies, bezgala nogurusi, viņai viss līdz kaklam, viņas lepnums ir bezspēcīgs pret dzīves dzelzs veltni, viņa ies līdzi šim druknajam, labsirdīgajam godīgajam pilsonim, [...]”⁸ Dina piedzīvo lūzuma punktu savā raksturā. Viņa nebūt nav sieviete, kas šādam dzīves solim piekristu no pirmās domas, tomēr sieviete ir tik nogurusi no cīņas ar bezspēcību, ka šajā situācijā neredz citu izeju kā doties līdzi svešiniekam, cerot uz labāku iznākumu. Cerot uz vismaz nelielu palīdzību no kāda. Bels Dinas tēla dzīves telpu veido ironisku, liekot lasītājam saprast, ka tās ir birokrātijas un ideoloģijas sekas, kas meiteni padara par prostitūtu. Bels norāda uz trūkumiem, kļūdām un nosoda tās. Bet arī prostitūcija nesniedz

⁷ Lūse, D. 2010. Cilvēka morālās eksistences pamatjautājumi totalitārās varas labirintos. *Alberts Bels*. Rīga: Mansards, 35.

⁸ Bels, A. 2003. *Bezmiēgs*. Rīga: Jumava, 36.–37.

meitenei pakalpojumu, tā nebūt nepalīdz Dinai nostabilizēties. Tā ierauj meiteni atsevišķā ritenī, no kura izkļūt laukā praktiski ir neiespējami. Dina vairs nav tikai ideoloģijas riteņa vergs, bet arī prostitūtas dzīvesveida vergs. Meitene kļūst atkarīga no saviem klientiem, respektīvi, kļūst atkarīga no prostitūcijas, jo tā ir vienīgā izeja, ko Dina redz. „Viņa dzīvoja tur apmēram mēnesi, tad saņēma savus rubļus, šoreiz trīsdesmit, un pārceļoja pie nākamā „viena cilvēka”. Tā viņa slīdēja ar vien zemāk, viņu mainīja ar vien biežāk, un beidzot viņai gadījās laba draudzene, kas iemācīja amata smalkumus, kas pagādāja klientus [..]”⁹ „Kad kādu laiku Dina nodzīvojusi pie pirmā *pretimnācēja*, tas viņu atdod savam draugam. Draugs atkal citam draugam. Dina morāliski slīd arvien uz leju”.¹⁰ Dina kļūst par bandinieku katram no vīriešiem, pie kura viņa dzīvo. Katrs no tiem pieprasa savas vēlmes un savus noteikumus, tādējādi, nedodot Dinai citu iespēju kā pakļauties attiecīgajam vīrietim. Tas salauž Dinu un meitene pamazām aizmirst morāles normas un stingro ētiku, kas meitenei bija pirms tam. Šādā situācijā rodas diskutabls jautājums, vai ētikas normas līdz šim brīdim meitenei vispār ir bijušas, ja no visiem izvēles variantiem meitene nonāk pie prostitūcijas. Uz ko atbilde varētu būt, ka tas ir veids, kā Dina izdzīvo. Dinas raksturs un autora nostāja pret šo tēla izveidi nekādā mērā neliecina, ka viņa ir morāli kritusi sievietē. Dina cīnās par savu dzīvi un par savu labklājību, lai sievietei nebūtu jādzīvo uz ielas. Sabiedrības acīs, protams, Dina ir kritusi sievietē, kas slīd arvien zemāk, bet šādu attieksmi par sievieti nosaka gan sociālā reālisma prozas iezīmes, kas neļāva citādāk attēlot šāda tēla būtību literatūrā, gan ideoloģiskās iezīmes, kas nosaka šādu sabiedrības viedokli. Autors pats prostitūtu Dinu nenosoda, viņš izturas pret sievieti neitrāli, to nosaka Dārziņa tēls, kad viņš ieaicina Dinu pie sevis mājās un viņai nepieskaras, necenšas izmantot situāciju sev par labu. To, ka prostitūcija tomēr tiek nosodīta var noteikt pēc hermeneitikas teorijas iztīrējot kaimiņu izteikumus un domas, kas metaforu un teikumu ziņā pauž visas sabiedrības nostāju pret prostitūciju. Dinas tēlam tomēr veidots stingrs raksturs un izpratne par saviem darbiem un lēmumiem. Dina savu uzvedību neuzskata par amorālu, viņa to redz kā cīņu par izdzīvošanu. Tas ir dzīvesveids, kas palīdz viņai nodrošināt pajumti. Par amorālu Dinu uzskata tikai sabiedrība, un darbā pārsvarā tie ir vīriešu izteikumi, kas meiteni padara zemāku par zemi, piemēram, „Tu zini, kas tev par dāmu uz dīvāna?- tu viņu pazīsti?-trīs rubļi par nakti vai tu maksā vairāk?-Man viņa dod par brīvu,-es atbildēju. –Ak tā. Nu, skaties, ka nesaķer triperi.”¹¹, „Un es domāju, ka tur Ulrika! Bet tev jau cita skaistule!” sacīja Asters. Nu jau viņš zviedza tā, ka acis samiedzās šaurās spraudziņās

⁹ Turpat, 38

¹⁰ Lūse, D. 2010. Cilvēka morālās eksistences pamatjautājumi totalitārās varas labirintos. *Alberts Bels*. Rīga: Mansards, 34.

¹¹ Bels, A. 2003. *Bezmiegs*. Rīga: Jumava, 133.–134.

un mute stiepās vai līdz ausīm.”¹² Paša autora nostāju attiecībā uz prostitūciju var noteikt pēc Dārziņa tēla attieksmes pret Dinu. Lai gan viņš meiteni uzskata par iekārojamu un simpātisku, viņš to nebūt nenosoda, jo savu pārdomu laikā saprot, ka Dina patiesībā ir laikmeta upuris. Dārziņš drīzāk to saista ar sevi pašu. Viņi abi vēlas brīvību un neatkarību savā dzīvē. Prostitūtas tēlā Bels parāda šo indivīda cīņu pret sabiedrību, tajā pašā laikā indivīdam esot daļai no tās. Dina apzinās, ka ir citāda, ka viņa neiederas padomju ideoloģijā, bet tajā pašā laikā, meitene nespēj izbēgt no tās. Pēc S. Bikovas domām: „Romāna nopietnību viegli var palaist garām, ja nepamana, ka rakstnieks tīšuprāt maskē savu attieksmi pret Dārziņa dvēseles komforta līmeni. Autors nes tādu kā provokatora slodzi. Savukārt, pēc Daces Ūdres domām, morāles mīkla ir nepieciešama tāpēc, lai liktu lasītājam apstāties un domās nonākt pie pretējiem secinājumiem: noraidīt galvenā varoņa dzīves formulu un meklēt citu- dziļāku, skaistāku.”¹³ Dārziņa attieksme pret Dinu kā pret sievieti parāda ne tikai paša Dārziņa džentlmenisko dabu, bet arī viņa attieksmi pret šo prostitūtu. Dārziņš uztver Dinu kā jebkuru sievieti, nevis morāli pagrimušu prostitūtu.

Bels apraksta arī prostitūcijas shēmu, kādā tā darbojas: “Draudzenei esot droši ienākumi [...] esot tāds sindikāts, viens smaržu veikaliņš, tur ienāk klients, pasaka paroli, nopērk smaržas par piecpadsmit rubļiem, naudu samaksā kasē, gaida, kamēr iesaiņo, tajā laikā ienāk VIŅA, augstas klases dāma, boa, elegantās drēbēs, glīta, tikai mazliet par daudz nokrāsota, bet tā jau visas pasaules mode, klients paņem smaržas, paņem VIŅU, aiziet mājās, bet smaržas atceļo atpakaļ uz veikaliņu, viss notiek stingri, godīgi, biznesa robežās, likums netiek pārkāpts, klientu skaits visai ierobežots, galvenokārt tālbraucēji jūrnieki, arī daži sauszemes žurkas ar bieziem makiem, viss labi konspirēts, visu izšķir parole”¹⁴

Ar Dinas tēlu saistīts arī Jaunika tēls, kas nenoliedzami norāda uz VDK darbinieka esamību sabiedrībā. Šī tēla iekļaušana romānā bija viens no lielākajiem iemesliem, kāpēc romāns neoficiāli tika aizliegts. “1986./87. gada redakcijā Jauniks dēvēts par Rumpēmaķi, lai noņemtu tiešu asociāciju ar Novika uzvārdu. Tomēr arī tad Rumpēmaķis raisīja pilnīgi noteiktas asociācijas- romānā skaidri jaušamā vieta ir Mežaparks, pats pensionāra Rumpēmaķa veidols jau pirmā redzes iespaidā uzdzen neizprotamu satraukumu, kā liela, bet tumša noslēpuma apvīts.”¹⁵ Jauniks ir kāds vecs kungs, kas savos kaimiņos ievieš bailes un neuzticību. Tas ir noslēgta cilvēka tēls, ko autors apraksta kā noslēpumu, jo neviens no

¹² Turpat, 33.

¹³ Ūdre, D. 2010. Cilvēka morālās eksistences pamatjautājumi totalitārās varas labirintos. *Alberts Bels*. Rīga: Mansards, 127.

¹⁴ Bels, A. 2003. *Bezmiēgs*. Rīga: Jumava, 138.–139.

¹⁵ Ūdre, D. 2010. Cilvēka morālās eksistences pamatjautājumi totalitārās varas labirintos. *Alberts Bels*. Rīga: Mansards, 183.

kaimiņiem neko par šo cilvēku nezina. To, ka šis cilvēks ir nežēlīgs un cietsirdīgs, parāda Jaunika attieksme pret savu suni. Jaunikam ir divējāda daba, no ārpuses viņš izskatās solīds, sakopts un kārtīgs, bet iekšēji ļauns. „Jauniks bija dīvains un noslēpumains tips, es nezināju, no kurienes viņš ieradies, no kādas puses atbraucis, ar ko nodarbojies. Viņš bija pensionārs, un, ieraugot viņu pirmo reizi, man dvēselē nogūlās neizprotams satraukums, it kā es būtu sastapis cilvēku, kas glabā sevī lielu noslēpumu.”¹⁶ Dinas cietsirdīgais klients no laivu būdiņas rada līdzības ar šo VDK darbinieku. Šis klients spīdzināja un izturējās sadistiski pret prostitūtu. Līdzības rodas šī klienta aprisēs, jo abiem tēliem sakrīt vecums, apģērbs un izturēšanās manieres, bailes iedvesoša aura, kā arī stāsts par nikno suni, kas ar pletni jāattur no kucēm. Līdz ar to Bels skaidri ievirza līdzības arī ar VDK darbiniekiem. Šie darbinieki labi pārzināja prostitūtas, tās bija viņu redzes lokā, līdz ar to līdzības var ieraudzīt arī Dinas klienta spējā precīzi noraksturot meiteni un noteikt, kādas profesijas pārstāve Dina ir. Ko pats klients skaidro ar darba pieredzes ieguvumiem, ka savā darba gadu gaitā nācies atpazīt arī prostitūtas, līdz ar to, šim klientam ir „ietrenēta acs”. Jaunika tēls Dinai rada darba traumu. Sieviete ir pārbiedēta no klienta skarbuma un nežēlības, Dina ir šoka stāvoklī un tāda viņa nonāk galvenā tēla Dārziņa dzīvoklī.

Dina sevi iekļāvusi sistēmas lokā, kuru uzsākusi brīdī, kad devās pirmajam klientam līdzī uz mājām. Savukārt, Dārziņam, kas Dinu nejauši uzņēmis, sieviete nāk kā atvieglojums. Galvenais tēls Dārziņš piekopj brīvās attiecības. Respektīvi, Dārziņam ir attiecības ar Ulriku, bet tās ir bez saistībām, līdz ar to Dinas parādīšanās vīrietim ir kā atvieglojums. Dārziņš nevēlas uzsākt kopdzīvi ar Ulriku, viņš nevēlas uzņemties atbildību un būt daļa no šīs sabiedrības, kas tiecas tikai strādāt un precēties, kā Bels caur Dārziņa tēlu to piemin kādā no pārdomu stundām. Dina nāk kā atvieglojums, kā iespēja ne vien aizmirst Ulriku, bet izkļūt ārā no attiecību sloga, kas Dārziņu sāk pārņemt. Dārziņš nodod Ulriku arī senatnes laikā. Viņš nodod savu līgavu iemūrēšanai pils sienā, lai tā kalpotu par mācību citiem pagānisma sludinātājiem. „LĒTI NOPIRKTS // Ulrika, tā tu par mani domāsi, ejot pēdējā gaitā. Tā par mani nodomās draugi, tā par mani nodomās karabiedri žemaiši, tā par mani nodomās visi godīgie cilvēki.”¹⁷ Šo citātu var attiecināt uz Dārziņa un Ulrikas attiecībām. Ulrika ir stabilitāte Dārziņa dzīvē, sieviete simbolizē režīma mieru un iekļaušanos tajā, savukārt Dina simbolizē brīvdomību, dzīves baudīšanu. Abas sievietes ir pretstati. Kaut gan Ulrika iesaistās pirmslaulību attiecībās ar Dārziņu, viņa cer, ka kādu dienu abi apprecēsies un veidos ģimeni. Dārziņam ir jāizvēlas, vai viņš attiecības turpina ar Ulriku, vai bauda dzīvi kopā ar Dinu. Dina atklājas un atdod sevi visu Dārziņam. „Viņa garīgi izģērbās mana priekšā, liekas stāsts par

¹⁶ Bels, A. 2003. *Bezmiēgs*. Rīga: Jumava, 20.

¹⁷ Turpat, 113.

savu krišanu sagādāja viņai baudu.”¹⁸ Tāpēc Dārziņš izvēlas Dinu un brīvību. „[...] mana lielā mīlestība, nepabeigtā cīņa pazibēja zem riteņiem [...] un blakus man sēdēja skaistā Dina, atstāstot dažādu filmu saturu, ak, kā tur mīlēja, krāpa, uzvarēja, atdevās, pārdevās, dzīvoja laimīgi līdz mūža galam, līdz gara mūža galam.”¹⁹ Tādējādi, Dārziņš nodod Ulriku, viņš izvēlas to darīt ne tikai tagadnes laikā, bet arī senatnē. Dārziņš izvēlas brīvību un nepiespiestu dzīvesveidu. Viņš izvēlas vieglu dzīvesveidu nevis stabilitāti. Dārziņš izvēlas Dinu, tādējādi nododot Ulriku.

Alberts Bels prasmīgi izmanto iekšējos monologus, apziņas plūsmas elementus. Viņš pievērš lielu nozīmi “Es” formai, kas palīdz atklāt cilvēka un laikmeta mijiedarbību, jo varonis ir tas, kas domā par attiecībām ar savu laiku. Līdz ar to tas padziļina romāna izpratni un rada daudzus slāņus. (Ūdre 2010, 160) Prostitūtas tēls romānā izmantots kā katalizators galvenā tēla Eduarda Dārziņa pārdomām, kā arī lai parādītu sabiedrības sistēmas slogu. Cik viegli ir kļūt par sistēmas upuri un kādas sekas tam var būt.

2.2. Imaldas tēls Andra Kolberga romānā „Nekas nav noticis”

Andris Kolbergs (1938) bija vienīgais kriminālromāna žanra pārstāvis, kas tos rakstīja augsti profesionālā līmenī. Klasiskā socreālisma laikā žanrs kā kriminālromāns nevarēja pastāvēt, tāpēc daudziem rakstniekiem trūka priekšstata par kriminālromānu. Šāds žanrs nevarēja pastāvēt, jo ideoloģija noliedza visa nevēlamā pastāvēšanu. Kriminālu notikumu Padomju Savienībā nebija un nevarēja būt, jo sociālistiskā sabiedrība stāv tam pāri. Ļaunums nedrīkstēja būt likumsakarīgs un blakusesošs. Tomēr piecdesmito gadu beigās, kad prozā bija vērojama klasiskā sociālā reālisma kanona sairšana, uzplauka žanrs kā kriminālromāns. (Berelis 1999, 218–219) Kolbergs bija viens no pirmajiem, kas kriminālromānu izvirzīja prozas žanra priekšgalā. Kriminālromānā ietverto intrigu Kolbergs savieno kopā ar skaudro īstenības izziņu. Viņa personāžu valoda ir individualizēta, viņu domas un rīcība neatkārtojas. Katram tēlam ir sava nozīmīga nianse, kas padara to neatkārtojamu, pat ja sižetiskās līnijas šķietami turpinās. (Kronta 2003, 80) Imaldas tēls ir viens no unikāliem tēliem darbā „Nekas nav noticis”. Tā ir psihiski slima meitene, kas ārstējusies klīnikā pēc mātes pašnāvības. Imalda ir sieviete, kuru dzīve ir novedusi neapskaužamā situācijā. Viņas tēvs tiek ielikts cietumā spekulatīvu darījumu un valsts apzagšanas dēļ. Viņas māte izdara pašnāvību un arī brālis pievēršas kriminālajai pasaulei un nonāk cietumā. Imalda būtībā cīnās pati par savu izdzīvošanu un savu labklājību. Darbs restorānā “Oreanda” meitenei nāk kā atvieglojums.

¹⁸ Turpat, 134.

¹⁹ Turpat, 141.

Autora stāsti un romāni ir ne tikai saistoši, bet arī precīzi Rīgas attēlojumi un Rīgas sabiedrības slāņu attēlojumi plašākās un šaurākās laikmeta kopsakarībās. Nozīmīgi arī tas, ka tēvs strādāja par jūrnieku, tālbraucēju, kapteini, līdz ar to Kolbergs zināja profesijas īpatnības, kas parādās romānā „Nekas nav noticis”. Nemitīgi mainīdams amatus un darba vietas, arī Kolbergs uzkrājis pieredzi, kas iezīmē romāna aprakstus un tēlu veidošanu. (Kiršentāle 1994, 124) Imaldas brālis Aleksis ir jūrnieka tēls. Viņš ir izmācījies par jūrnieku un vienreiz dzīvē aizceļojis līdz Turcijai, bet tēva aresta dēļ šī karjera puisim ir jāaizmirst, jo iegūt ceļošanas vīzu Aleksis vairs nespēj. „Aleksis toreiz bija tālu projām. Nolicis plauktā tikko saņemto jūrskolas diplomu, aizbrauca uz Sibīrijas vidienu, savervējies strādāt augstsprieguma elektrolīniju montāžas darbos. Tūlīt pēc tēva aresta. Brīnums, ka viņš diplomu nolika plauktā, tikpat labi viņš to varēja izmest atkritumu kastē vai iegrūst plītī, jo kuģošana viņam tika liegta.”²⁰ Tas rada konfliktu ģimenē, kura dēļ katrs no ģimenes locekļiem dzīvo katrs savu dzīvi. Tēvs sēž cietumā un plāno iespējamās darbības, kā tikt no cietuma ātrāk ārā. „viņam par mani nav daļas, es viņam neesmu vajadzīga, viņam pilnīgi pietiktu ar manu slimību. [...] viņā dzīvo divi dažādi cilvēki. Viens ir tas labais, kuram es esmu mīļa meita [...] otrs ir stingri kokains, ko telefons pārvērš bezjūtīga monstrā ar ledainu balsi, kurā vienmēr vibrē tikko jaušamas draudu notis.”²¹ Māte, kas nespēj izturēt sociālās dzīves slogus, tāpēc izdara pašnāvību. „Ar Aldu bija cauri, un jāatzīst – viņa pati bija vainīga [...]”²² Aleksis, kas no jūrnieka pārtapis spekulantā un meklē vieglu veidu, kā ātri nopelnīt naudu. „Aleksis nekur nestrādā. Viņš gluži vienkārši ir atdevis citam darba grāmatiņu, lai tas var saņemt algu, bet viņu pašu liek mierā milicija. [...] Es jau nu laikam gan zinu! Man, protams, neko nesaka, bet es taču redzu, ar ko viņš pinas. Kontrabanda. Kaļiņingradā ir pienācis kāds vajadzīgs kuģis, tāpēc viņš tur aizdrāzās.”²³ Savukārt, Imalda ir sieviete, kas cenšas visu pārdzīvot un nostāties dzīvē un iegūt stabilitāti. Pavadītais laiks psihiatriskajā slimnīcā meitenei ir izveidojis zīmogu un viņa ir atsvešināta no pārējās sabiedrības. To parāda taksista nostāja pret pašu meitenei. Nav svarīgi viņš pazīst to vai nē, bet, redzot Imaldu izejam no slimnīcas, par sievieti tiek veidots priekšstats. Imalda izraisa bailes un vēlmi atsvešināties. Viņa sabiedrībā netiek uzskatīta par līdzvērtīgu, līdz ar to pret Imaldu attiecas kā pret savādu. „Kā vairumam robustu cilvēku, taksometra šoferim bija ārkārtīgas bailes no psihiski slimajiem. Ar prātu viņš saprata, ka te, ārpus slimnīcas žoga, nekas nevar atgadīties, ka smagāk slimie tiek izolēti, taču auksts drebulis sāka kratīt viņa sirdi. Mānticīgas bailes no visa, ko nav iespējams izskaidrot.”²⁴

²⁰ Kolbergs, A. 1988. *Nekas nav noticis*. Rīga: Liesma, 59.

²¹ Turpat, 55.

²² Turpat, 163.

²³ Turpat, 88.

²⁴ Turpat, 11.

Pēc iznākšanas no psihiatriskās slimnīcas Imaldai paveicās ar darba atrašanu restorānā “Oreanda”. Imalda strādā par trauku mazgātāju. Sākumā meitenei šķiet dīvaina un nepieņemama restorāna darbinieku kārtība, bet drīz vien Imalda tiek iepazīstināta ar smalku krāpniecības shēmu. Katrs no darbiniekiem nes mājās produktus no restorāna virtuves, kā arī piepelnās ar dzeramnaudām. „Pavāru algas bija vidēji pieticīgas, viņiem nekādu lieku naudu nepiemaksāja, taču ģimeņu uzturēšanai viņi veikalā pirka vienīgi pašu nepieciešamāko, ko no “Oreandas” bija par smagu stiept, – sāli, maizi, un kefīru vai pienu.”²⁵ Katrs no darbiniekiem domā par savu labumu un kā nopelnīt vairāk. Sākot ar viesmīļiem, kas apkalpojot sniedz nevis konjaku, bet atjauktus dzērienus ar cukuru, pavāru, kas no iepriekšējās dienas ēdienus pārtaisa jaunās porcijās, kuras turpina pārdot, līdz trauku mazgātājām, kas par katru lieku tīro šķīvi pieprasa dzeramnaudu. Restorāna apmeklētāju publika pārsvarā paliek nemainīga. Restorāna viesi tika iedalīti divās grupās. Viena no tām bija pastāvīgie klienti, otra – klienti, kam restorānā apmeklējums bija svētki. Tādējādi, restorāna darbinieki pret attiecīgajiem klientiem attiecās citādi. Pie ikdienas klientiem piederēja prostitūtas, kas meklē savu vakara guvumu, iebraucēji, kas vēlas izšķiest savu bagātību, kā arī sabiedrībā augstu stāvošas personas, kas savu vakaru vēlas pavadīt “smalki”. „Naudinieki, kuri mēģināja sevi apliecināt ar naudas šķiešanu, it kā dabūja savu – galdiņus ap estrādi un pakalpīgus viesmīļu smaidus, taču ar tiem maskējās īstās haizivis, kam bezkaunīga blēdīšanās un alkatība bija asinīs.”²⁶ Bet ne visas prostitūtas “Oreanda” restorānā tika gaidītas. Kā arī ne visi klienti tika patiesi laipni sagaidīti. „Kad sīkās padoziņas no citām restorānu zālēm pa dienesta gaitenīem savācās “Oreandas” priekšelpā, jo lepna nakts restorāns viņas pievilināja, kā sulīgs bumbieris pievelk lapsenes, atskrēja Leopolds un dzenāja viņas, vicinādams divieli un dažreiz ar to uzšaudams pa sēžamvietām.”²⁷ Restorānu apmeklējošās prostitūtas ir valūtas prostitūtas. Tās nav zemā slāņa prostitūtas. Par to liecina sieviešu apģērbs un izturēšanās restorānā, kā arī klienti, ar kurām tās satiekas.

Imaldai dejošana sagādā prieku un nāk kā atvieglojums. Tā palīdz Imaldai iejusties sabiedrībā ka parastai meitenei, tā palīdz viņas dzīvi sākt no jauna, jo uz skatuves neviens meiteni nepazīst, tādejādi nezina, ka Imalda ārstējusies psihiatriskajā slimnīcā. Pēc Astrīdas Skurbes domām: „Meitene ir kā naivs nezinītis plēsonīgu žurku barā.”²⁸ Šādu noskaņu palīdz noteikt arī autora tekstu iestarpinājumi, kas apraksta žurku dzīvi un cīņu pret tām Eiropā, viduslaiku periodā. Ja izmanto Skaidrītes Lasmanes aprakstītos hermeneitikas teorijas

²⁵ Turpat, 176.

²⁶ Turpat, 95.

²⁷ Turpat, 95.

²⁸ Skurbe, A. 2006. *Andris Kolbergs*. Rīga: “Zinātne”, 145.

principus, tad šāda dažādu tekstu mijiedarbība palīdz izprast pašu rakstīto un tā analogu, kā arī atver teksta nozīmi darbā. (Lasmane 2013, 210) Tas izskaidrotu teksta attaisnojumu un tā lasīšanas dažādību, jo uz dažādību pamata tiek skaidrota paša teksta nozīme – respektīvi, tas palīdz noteikt, ka restorānam un žurkām ir kaut kas kopīgs. Tā ir nozīmes un teksta izpratnes skaidrošana. Gan žurkas, gan restorāna darbinieki meklē katrs savu labumu. Līdz ar to Imalda ir ierauta šajā žurku midzenī, kurā viņa cīnās gan ar sevi, gan ar vēlmi iekļauties esošajā sabiedrībā. Restorāns ir vieta, kas agri vai vēl savos nagos ieskauj pat godīgāko pilsoni, jo tā ir atsevišķa sistēma, pret kuru viens pats cilvēks neko nespēj izdarīt un pat valsts nespēj pierādīt, ka restorāns nodarbojas ar kaut ko nepieņemamu, spekulatīvu un kriminālu. Imaldai nepiemīt pārējo darbinieku savtīgā daba. Meitene “Oreandā” ir kontrasts pārējiem darbiniekiem, īpaši trauku mazgātājai Ļudai, kas atradīs jebkādu ieganstu, lai iegūtu savu labumu.

Pēc mātes nāves Imaldu pārņem sajūta, kā tā nav bijusi pašnāvība, bet gan slepkavība. Viņa vēlas atrast vainīgo, kas nogalinājis viņas māti. Meitenes atmiņā ir neskaidri palicis kāds vīrieša tēls ar tetovējumu “1932” uz pirksta, kas it kā bijis dzīvoklī mātes nāves brīdī. Tā kā milicija šādus pierādījumus nespēja atrast, meitenei tika noteiktas psiholoģiskas problēmas un ārstēšanās psiholoģiskajā slimnīcā. Tomēr, sākot strādāt restorānā “Oreanda”, tās šveicars Konstantīns Kurdašs šķiet pazīstams. Vēlākie notikumi atklāj, ka tieši viņš ir nezināmais vīrietis, kas liktenīgajā dienā bijis blakus gan Imaldas mātei, gan pašai Imaldai, tomēr tā nav slepkavība, bet gan neveiksmīga abu sieviešu glābšana. Sarunā ar Konstantīnu, viņš brīdina Imaldu par gaidāmajām briesmām. „– Bēdz, meitēn, no šejienes! Bēdz, kamēr nav par vēlu! – viņš čukstēja it kā lielu noslēpumu. Varbūt savas nevis Imaldas labā.”²⁹ Taču viņa brīdinājums paliek nepamanīts. Imalda vairs nav spējīga tikt laukā no šīs sistēmas. Viņa ir pārāk zinoša par tās likumiem un noteikumiem, kā arī pati sākusi uztvert par daļu no savas dzīves.

Imalda kļūst par sava priekšnieka Romāna Romaniča Rausa upuri. Viņš meiteni sāk iekārot brīdī, kad Imalda sāk nodarboties ar varietē dejošanu. Atsegtais apģērbs, jaunās meitenes auguma aprises un deju kustības nostrādā kā sirēnas sauciens. Vīrietis ir apburts ar jauno meiteni un vēlas iegūt to par savu mīļāko. „Rausu sāka kairināt pat tas, ka viņa nemākulīgi melo. Apmetņa krokas slēpa meitenes krūtis, bet viņš atsauca atmiņā, kādas vingras tas bija redzējis uz estrādes. Un viduklis? Vai viņš nav bijis idiots, gulēdams ar tām sievietēm, kaut skaistām? Tās viņam nekad nebija ļāvušas izjust vīrieša pārākumu, dažreiz gan izlikušās, lai viņam sagādātu prieku, bet visbiežāk iniciatīvas grožus meistarīgi ņēma

²⁹ Kolbergs, A. 1988. *Nekas nav noticis*. Rīga: Liesma, 165.

savās rokās.”³⁰ Rausa vēlas padarīt meiteni par savu mīļāko. Viņā atmostas kaut kas dzīvniecisks, kas vēlas to iekarot un padarīt par savu, tādējādi pakļaujot un padarot meiteni par prostitūtu. Pēc savas būtības Imalda nav sieviete, kas ar to nodarbojas. Varietē sieviete uzskata par dejas mākslu, ne par izklaidējošu priekšnesumu vīriešiem. Arī nabadzīgais apģērbs uz skatuves Imaldai nesagādā problēmas, biklumu vai kautrīgumu. Profesijas maiņa no trauku mazgātājas par varietē dejojāju nosaka Imaldas likteni. Šī sākotnēji nevainīgā darba maiņa tomēr izsauc kaut ko vairāk viņas priekšnieka apziņā. „Vai es Imaldu iekārotu, ja viņu redzētu notašķītajā virsvalkā [...] Vai iekārotu, redzot viņas rokas mirkstam līdz elkoņiem pelēkajā, ziepjainajā putam klātajā ūdenī, redzot apkārt trauku grēdas ar piekaltušajām ēdiena paliekām? Un viņš godīgi sev atbildēja – nē!”³¹ Imaldai, strādājot par trauku mazgātāju, izveidojās attiecības ar restorāna kulināru Mārtiņu. Viņi pat kādu laiku dzīvoja kopā, līdz brīdim, kad Mārtiņa aukstā daba un Imaldas neizprašana abus divus noveda līdz šķiršanai. Rausa ir greizsirdīgs uz Imaldas puisi. Priekšnieks nespēj pieņemt, ka kāds cits apskauj un glāsta Imaldu. Viņš kļūst īpašniecisks un vēlas iegūt Imaldu tikai sev, tādējādi, Romāns nokārto Mārtiņa pārvietošanu uz citu darba vietu un citu uzņēmumu, par pamatu minot mīklas zagšanu. Produktus no restorāna ņem visi darbinieki. Lielākoties tas paliek nepamanīts un tiek uzskatīts par pašsaprotamu, tomēr, ja atrodas kāds darbinieks, no kura vēlas tikt vaļā, produktu zagšana ir iegansts darbinieka atlaišanai. “Tā bija kliezdoša netaisnība, šis puiķelis aiztika to, kas viņam nepienācās, Imalda viņam bija nepelnīta balva.”³² Romāna Romaniča apsēstība beidzas ar meitenes izvarošanu stāvlaukumā, mašīnas aizmugurējā sēdekļī. Imalda sākotnēji cenšas pretoties, bet ātri saprot, ka ir nespēcīga šī vīrieša priekšā. “Uz muguras atgāzta, viņa vel mēģināja piecelties, izrauties, taču labajai rokai trūka atbalsta, jo sēdekļa atzveltne bija nolaista, bet kreisās nagi skrāpēdami, cenšoties ieķerties, slīdēja pa aizmugurējā stikla virsu. Un tad jau viņa vēlējās tikai vienu – lai viss ātrāk beigtos un nekad, nekad neatkārtotos.”³³ Romāns Imaldu uzskata par tādu pašu viegļas uzvedības sievieti, kādas ir pārējās dejojājas vai restorāna apmeklētājas. Viņš Imaldu uztver par prostitūtu, tāpēc uzskata, ka tas ir viņa pienākums pieprasīt samaksu par Imaldas paaugstinājumu. Viņš nedomā par to, cik meitene patiesībā ir tīra un neskarta šajā vidē.

Imalda šo izvarošanas aktu pati uzskata par prostitūciju. “Sadzērusies reladormu, lai vispār varētu aizmigt, Imalda pamodās vēlu un miegaina. Vectēvs no gleznas apvainoja prostitūcijā: par to, ka nav kliegusi, skrāpējusi, spērusi un situsi, – viņš bija veco laiku cilvēks

³⁰ Turpat, 190.

³¹ Turpat, 194.

³² Turpat, 194.

³³ Turpat, 197.

un daudz ko nesaprata.”³⁴ To parāda viņas domas par vectēva gleznu, kas it kā vēroja pašu meiteni. Imaldā pamostas atreibības jūtas. Viņa nespēj pieņemt šāda veida prostitūciju un atkarību no priekšnieka. Imalda jūtas aptraipīta un bezspēcīga, jo apzinās, ka šāda veida gadījumi var atkārtoties. Imalda ir gatava ķerties pie katra salmiņa, lai tiktu ārā no situācijas, kurā meitene atradās, bet, diemžēl, šī salmiņa nav. Arī brāļa arests saistībā ar narkotiskajām vielām meitenei izveido atsvešinātības sajūtu. Viņa nejūtas piederīga pūlim. “Vientulība nomāca, aizsedza debesis, līda ārā no visām dzīvokļu spraugām un kaktiem, pārvērtās par ķēmiem, un tie mocīja, neļaudami ne gulēt, ne būt nomodā.”³⁵ Imalda neuzskata, ka, strādājot par varietē dejojāju, viņai jāklūst par prostitūtu. Viņa zina, ka citas sievietes būtu tikai priecīgas par tāda veida peļņas gūšanu. Tādējādi, Imalda nav prostitūta. Romāns Raus meiteni cenšas par tādu padarīt, tomēr viņas spītība un stingrais raksturs neļauj Imaldai pakļauties Rausam. Šo seksuālo aktu var uzskatīt par izvarošanu, ne apzinātu pakļaušanos.

Imaldā tas rada izmisumu un meitene sašauj Romānu Rausu. Ievainojums nav nopietns un vīrietis nav smagi cietis, tāpēc arī izmeklētājam tas droši saka „Nekas nav noticis”. Šis notikums arī kalpo par paša darba nosaukumu. Tā ir Imaldas attēlotā dzīve, kas ir sagrauta. Aiz tās slēpjas degradācija, mantkārīgums un sistēma, kuru nav iespējams salauzt, bet tā salauž pašu Imaldu, līdz ar to rodas ironija, ka „Nekas taču nav noticis”. Imaldas tēls ir pats par sevi sarežģīts un nepārspīlēts. Kolbergs rāda, cik ļoti veselu cilvēku var ietekmēt traušanās un vājās psihes dēļ.

2.3. Margitas tēls Andra Kolberga romānā „Atraitne janvārī”

Kriminālromāns „Atraitne janvārī” no uzbūves viedokļa ir ļoti īpatnējs. Tas atšķiras no tradicionālā kriminālromāna uzbūves ziņā, kur lielāka uzmanība tiek pievērsta cilvēku savstarpējām attiecībām un psiholoģiskajam stāvoklim nekā pašam noziegumam. Noziegums, tā izmeklēšana un vainīgo atklāšana aizvirzās otrā plāna lomā, un romāns beidzas it kā sākoties. Pats noziegums notiek grāmatas beigās, ļaujot lasītājam iepazīties ar tā cēloņsakarībām. . (Skurbe 2006, 107) Kolberga romānu struktūra ir sarežģīta un divējāda. No vienas puses tie ir izmeklētāji, kas meklē noziedzniekus, no otras – tēlu psiholoģiskais raksturojums un to dzīvesstāsti, kas reizēm atklāj tēla desmit gadu tālo pagātņi. Prozu veido laikā un telpā attālināti pavedieni, kā arī atsevišķu personu biogrāfijas, kas sākotnēji var nebūt saistītas, bet stāsta laikā papildina un atklāj viena otru. Līdz ar to telpa romānos paplašinās un veido panorāmiskas aprises, līdz pavedieni satuvinās un veido mezglu. (Berelis 1999, 223) Grāmatā savā starpā mijas divas daļas “aitraitne” un “janvāris”. Katra no tām stāsta it kā divus

³⁴ Turpat, 199.

³⁵ Turpat, 202.

dažādus stāstus un tikai grāmatas beigās tiek parādīts vienojošais faktors. Nodaļa “janvāris” rakstīta vairāk tagadnes laikā un stāsta par kādu bandu, kas mēģina aplaupīt juvelierizstrādājumu rūpnīcu. Notikumi risinās kādā slēpotāju kūrorta būdiņā un vilcienā. Sieviete vārdā Ilona mēģina pavadināt inženieri Gvido Lieksni, kad abi vēlas doties uz kādu klusāku nomali, Ilona tos aizved uz kādu namiņu, prom no slēpotāju trases, un ievilina bandas šantāžās. Savukārt, nodaļa “atraitne” stāsta par kādu jaunu meiteni Margitu, kas iemīlas pavecākā kungā viņa elegances, stāvokļa un naudas dēļ, tomēr šo kungu apcietina naudas zādzības dēļ un meitene šķietami pazūd līdz ar viņu pašu. Visa iepriekšējā dzīve šķiet tikai sapnis un meitene pēkšņi atpazīst realitātē, tomēr nespēj pārtraukt savu naivo ticību ne tikai cilvēkiem, bet arī režīmam.

Kolbergs cilvēka personību un likteni saista ļoti cieši un savieno tos kopā konkrētā, plastiski veidotā telpā un laikā, rūpīgi aprakstot un iezīmējot vēsturisko un profesionālo vidi. Viņš ir jaunā romāna tipa pārstāvis, kas savieno kopā detaļas, kas iekļauj sociālo dzīvi, sabiedrības procesus un analizē tos kriminālliteratūras asajā sižetā. Kriminālromānu izmantodams tikai kā karkasu, lai paspilgtinātu tā būtību. (Kiršentāle 1994, 124) Tas spilgti izpaužas darbā “Atraitne janvārī”, kur notikumu gaitai svarīgas ir detaļas, jo tikai to savienojumā var redzēt kopainu un cēloņus Margitas izmaiņām, viņas dzīves uztverei un izskaidrojumam, kāpēc slepkavība tika veikta.

Šajā romānā kriminālie notikumi ir otrajā plānā. Tā ir Sema apsūdzība, par naudas līdzekļu izkrāpšanu un zagšanu no valsts. Tā ir bandas vēlme apzagt juvelierizstrādājumu fabriku un tā ir trīskāršā slepkavība, kas notiek grāmatas beigās. Pats noziegums izmeklēts netiek, vairāk tiek aprakstīti cēloņi tā notikšanai un ko iespējama izmeklētājs laika gaitā būtu spējīgs noskaidrot. (Skurbe 2006, 107) Margita ir sieviete, kas noziegumu izdara it kā būdama afekta stāvoklī. Viņu tajā novedis iepriekšējais dzīves veids un izvēles. Sākot ar Semu kā savu apgādnieku un beidzot ar Gundaru, kas ir nežēlīgs pret viņu. Tāpēc autors izceļ tieši sabiedriskos apstākļus un sabiedrības morālo ietekmi, kas liek sievietei kļūt par noziedznieci. Noziegums Margitas gadījumā ir sekas viņas dzīvei. (Kiršentāle 1994, 129) Kriminālromāns vairākkārt izmantots kā karkass sabiedrības attiecību un indivīda psiholoģiskajam skaidrojumam. (Kronta 2003, 81) Tāds ir arī darbs „Atraitne janvārī”, kur pirmajā plānā izvērsas Margitas attiecības ar Semu, Gundaru un, galvenokārt, sevi pašu. Iepriekšējās attiecības un dzīves pieredze ir tā, kas Margitu noved līdz slepkavības izdarīšanai.

Arī Margita ir uzskatāma par prostitūtu šajā romānā. Viņa ir sieviete, kas šajā sabiedrībā nonākusi nejaušības un intereses pēc. Strādājot ledusskapju rūpnīcā, viņa seko visiem norādījumiem un ir paraugstrādniece, tāpēc nekas sievietes raksturā neliecina, ka meitene spētu nodarboties ar prostitūciju vai pat nodarboties ar to neapzināti. Tas ir Margitas naivums, kas sievieti par tādu padara. Ienākot pirmo reizi restorānā kopā ar Lidku, Margitu pārņem apbrīna par to. Smalkās restorāna nianse padara meiteni kautrīgu un savā veidā pat neiederīgu. „Un viņa izstāstīja, ka bijusi pie pazīstamas pārdevējas pirkt importa zābakus, taču nenopirkusi, jo nederējis izmērs, ka pie telefona būdiņas nejauši satikusi Lidku un viņa pierunājusi ienākt. Ar to viņa zināmā mērā centās arī attaisnot savu mātes šūto blūzīti, kam vīles nebija nevainojami taisnas, un visparastākajā veikalā pirktos rūtinos svārkus.”³⁶ Margitas pirmā sastapšanās ar restorāna apmeklētājiem ir kautrīga un bikla. Kad viņu uzlūdz dejot kāds ārzemju tirgotājs, viņa nesaskata šajā rīcībā nekādus slēptus motīvus, bet patiesībā tā ir cīņa starp pavecāko kungu Semu un jauno tirgotāju par meitenes uzmanību un par Margitu pašu. „Nu, tad lido! Katrai vajag vienreiz apdedzināt spārniņus! Tavas vecmāmiņas šausmu stāti ir mīļas pasaciņas pret tām cūcībām, kas tevi sagaida! Bet beigās vēl apzags. Šie netīrie tirgus bābas.”³⁷ Lidka ir pieredzējusi sieviete šajā profesijā. Viņa pārzina gan restorāna viesus, kas apmeklē šo restorānu, gan darbiniekus, kas tur strādā. Tāpat personāls pazīst arī Lidku. Viņa ir tā, kas Margitu iepazīstina ar šo sabiedrību un iepazīstina ar Semu. Tālākie notikumi balstās uz Sema šarmu un spēju meiteni savaldzināt, padarīt par savu mīļāko uz nenoteiktu laiku.

Margitas pirmā mīlestība ir kāds zēns no klases, ar kuru viņa zaudē nevainību. Ģimenei par to uzzinot, rodas kauns un bailes par to, ka apkārtējie var sākt runāt sliktu par Margitu. Ģimene liek viņai dzīvot pie zēna mātes, kamēr pats zēns dienē armijā. „Tu iesi strādāt pie viņa mātes. Tā vajag. Tur tu būsi visu laiku viņai zem acīm, mājās es tevi pieskatīšu. [..] pusotra gada vēstuļu straume pēkšņi apraujas. – viņš ir apprecējies un palikšot dzīvot tur,– puisa māte paziņo. Viņai ir saraudātas acis, viņai žēl Margitas, viņa nosoda puisa rīcību.”³⁸ Margita jūtas pamesta un izmantota. Tā ir pirmās mīlestības vilšanās un sāpes, kas liek meitenei pārcelties uz pilsētas otru pusi un mainīt darbu. Margita vēlas sākt jaunu dzīvi, kas liktu aizmirst par iepriekšējām neveiksmēm. Līdz brīdim, kas Margita satiek Semu. Sems caur pazīstamiem cilvēkiem iegādājas Margitai zābakus. Tā ir Sema pirmā “dāvana”. „Ja tādus zābakus uzskārtu umurkumura ieziepētā staba galā, tad par tiem sacenstos visas Rīgas sievietes un sievas no septiņpadsmit līdz septiņdesmit gadu vecumam, bet lielākā daļa būtu

³⁶ Kolbergs, A. 2010. Atraitne janvārī. Rīga: Dienas grāmata, 53

³⁷ Turpat, 54

³⁸ Turpat, 58

gatava to dēļ rāpties pa pupu debesīs un izlūgties Dievam.”³⁹ Margitai Sems dāvina preces, kuras padomju laikā bija deficīts, respektīvi, preces, kuras bija grūti dabūt savā īpašumā. „Sems mīlēja nokārtot to sieviešu dzīvi, ar kurām viņam bija intīmas attiecības. Viņš to darīja nesavtīgi – dīvaina altruisma vadīts, lai gan daļēji tas bija viņa hobijs. Sems labprāt atbalstīja pat tās sievietes, ar kurām sen bija izšķīries, lai nekad vairs intīmās situācijās nesatiktos.”⁴⁰ Līdz ar to Margita kļūst par Sema jauno hobiju, rotaļlietu. Viņš Margitai sniedz visu, kas viņai trūcis līdz abu satikšanās brīdim. Viņš dāvā tai dārgas deficīta preces, atpakaļ vēloties iegūt pašu Margitu. Meitene to ātri vien uztver par mīlestību. Margita redz Semu kā apgādnieku un stipru vīrieša balstu, kādu tā nav jutusi pirms tam. Tāpēc ātri vien kļūst atkarīga no Sema. Tā nav mīlestība abu starpā, bet gan iekāre un parāda atmaksāšana. Margita neapzināti pārvēršas par prostitūtu. Ar Sema dāvanām un labvēlību viņa norēķinās, atdodot sevi pašu. „Margita Sema vaļaspriekam bija īsts atradums. Kā neskarts plastilīna klucis, no kura vēl var izmīcīt visu, ko vēlas. Bez tam palīdzēja tas, ka Margita viņā samīlējās līdz ausīm.”⁴¹ Margitu fascinēja Sema sabiedrības statuss un iespējas, ko sieviete ieguva. „Ja vīrieši Margitu sagaidīja ar urravām, tad sieviešu sejās manīja sarkasmu – Margita bija vismaz uz pusi jaunāka par visjaunāko no viņām. Kur gan Sems ir izrāvis šo skuķi ar stūrainajām kustībām, kas pat nezina, kā nolikt šķīvīim noņemto linu salveti. Taču, ja Sems viņu te atvedis, tad aizraušānās būs ilgstoša.”⁴² Sems ieved Margitu viņai līdz šim nezināmā pasaulē. Viņš iemāca Margitai valūtas prostitūtas profesijas nianses. Kā izskatīties skaisti blakus vīrietim, kā jāizturas smalkā sabiedrībā, kā jāģērbjas un kā jārunā. Viņš piegādā meitenei visu, kas viņai nepieciešams, atpakaļ par to saņemot seksuālos pakalpojumus. Margita to neredz kā prostitūciju, viņa to redz kā gādīga vīrieša pienākumu. Viņu netraucē tas, ka par Semu ir divas reizes jaunāka. Margita ir divus gadus jaunāka par Sema meitu, bet viņa to it kā neliekas manīt. „Viņa attieksmē pret Margitu bija kaut kas tēvišķs, ko tomēr mazāk noteica Sema vecums, nekā dīvainā tieksme rūpēties par Margitas nākotni. [...] es esmu veikals, bet tu esi šī veikala skatlogs.”⁴³ Margita no biklas un kautrīgas meitenes kļūst par izskatīgu un iekārojamu sievieti, jo tādu Sems viņu izveido. Margitai patīk būt uzmanības centrā, tikai viņai trūkst zināšanu par pašu sabiedrību. Sems izmanto meiteni savām vajadzībām, tādējādi padarot viņu par lelli. Margita neiedomājas, ka kādreiz šī pārticība spētu izgaist. Kolbergs lasītājam ļauj nojaust, ka meitene tiek izmantota. Tas tiek parādīts ar baumām un skaudību no apkārtējām cilvēku runām, kā arī no Sema attieksmes pret meiteni. Semam tas ir izdevīgi, ka Margita

³⁹ Turpat, 60

⁴⁰ Turpat, 83

⁴¹ Turpat, 83

⁴² Turpat, 84

⁴³ Turpat, 86

nezina neko par viņa afērām vai viņa sabiedrības dzīvesveidu. „Ne pārāk jauni un ne pārāk veci, pirmajos mēnešos bramanīgi, nākamajos domīgi – viņi tur nīkst un dēvē sevi par augstāko sabiedrību. Domīgajos mēnešos viņi sāk dzert vairāk un plātīties ar naudu, pēc tam mēģina aizņemties vai par tēriņu ieķīlāt kādu vērtīgu mantu. Tā ir zīme, ka drīz ieķīlātājs pazudīs bez pēdām un no pāri palikušās kompānijas dabūs dzirdēt par iztrūkumu veikalā, vidusmēra spekulāciju vai naudīga radnieka dzīvokļa apzagšanu, bet pēc gada pie kāda galdiņa lasīs senu, bravūras pilnu vēstuli no ieslodzījuma vai no metinājuma vietas.”⁴⁴ Šāda “saldā dzīve” kļūst par sociālo problēmu. Šāds sabiedrības slānis, kas balstās uz blatu, kuram pastāv sev atbilstoša morāle, rada morāles un ētikas sašķobīšanos un apšaubīšanu. Šādā sabiedrībā rodas problēma noteikt, kas ir godīgi un pareizi, bet kas ir noziegums un netaisnība. Tā ir sabiedrība, kurā cilvēks meklē pats savu labumu, lai izdzīvotu.

Dzīvojot kopā ar Semu, Margita aizvien vairāk sāk mainīties. Kad meitene sastrīdas ar māti un tiek izdzīta uz ielas, jo mātei šāds Margitas dzīvesveids nav pieļaujams, Sems atrod viņai istabu pie kādas vecas kundzītes. Margita ir pieradusi, ka Sems nokārto katru viņas iegribu un kaprīzi, līdz ar to tās sāk palikt ar vien lielākas un ar vien vairāk. „Sev par nelaimi, Sems neapjēdza, ka viņam vairs nav darīšana ar stūrainu fabrikas skuķi, bet modes dāmu, kas apgrozījies dižmanīgās aprindās, kur tiek cienīts aprēķins un elegantas viltības, ar modes dāmu, kura sāk apzināties savu vērtību.”⁴⁵ Šis ir brīdis, kad Margita jau ir pieradusi pie sava statusa un, varētu teikt, ir izmācījusies, kādai ir jābūt valūtas prostitūtai, kā arī – cik liela vērtība ir pašai meitenei. Tas nāk ar citu vīriešu apbrīnas vai skaudības skatieniem restorānā un sieviešu reakcijām uz meiteni. Apkārtējā vide ir izveidojusi Margitu par prostitūtu, tāpēc mātei tas vairs nav pieņemams. Māte, kas pārstāv sabiedrības un ideoloģijas uzskatus, nesaprot šo vieglo dzīvesveidu un nosoda Margitu. Māte labāk izvēlas izslēgt meiteni no ģimenes dzīves, tādējādi mēģinot saglabāt kaut nedaudz savu ģimenes pašcieņu. Pēc Sema apcietināšanas Margita pārdzīvo. „Restorāns bija otršķirīgs, bez tā spožā lieliskuma, kas piemīt naktsbāriem, taču pāris pazīstamu seju Margita redzēja. Viņas tualete te neapšaubāmi bija krāšņākā un dārgāka, tas deva to pašu patīkamo uzbudinājumu, ko viņa agrāk sajuta esot kopā ar Semu, un tāpēc jo sāpīgāk skāra viņa trūkums – šis noplukušais nebija viņai pāris. [...] iesauka “Sema atraitne” Margitai pielipa tā, ka to ar nazi nevarēja nokasīt”⁴⁶ Margitas neziņa par kriminālo pasauli, tās sarežģījumiem, savijumiem un sava labuma meklētājiem liek sievietei izskatīties viltīgākai nekā Margita patiesībā ir. Respektīvi, viņas patiesās atbildes uz spekulatīvajiem jautājumiem pretiniekiem raisa idejas, ka sieviete melo vai kaut ko slēpj,

⁴⁴ Turpat, 88.

⁴⁵ Turpat, 93.

⁴⁶ Turpat, 118.

tāpēc rodas situācija, ka daudzi cilvēki šajās kriminālajās aprindās domā, ka Sems pirms aresta atstājis sievietei lielu mantojumu. Šajā brīdī uzrodas Gundars, kas šo naudu vēlas iegūt. Rodas liels pārpratums, kas attīsta tālākos notikumus romānā un noved Margitu līdz slepkavības izdarīšanai. No vienkāršas meitenes Margita tiek pārvērsta, pirmkārt, par valūtas prostitūtu, otrkārt, par prostitūtu savam vīram.

Savos romānos Kolbergs mēģina atklāt slēpto sociālo mehānismu, kas rada pamatu visa veida noziedzībai, morālajai degradācijai. Bieži vien noziedznieki ir inteligenti, mērķtiecīgi un gudri, apveltīti cilvēki, tomēr nonākot birokrātijas mašīnas priekšā un izjūt varu, tiek salauzti un padarīti par kriminālo aprindu līdziniekiem. (Kiršentāle 1994, 129) Margitas raksturs ar katrām attiecībām šķietami paliek arvien vājāks, jo katras attiecības sniedz jaunus pārdzīvojumus. Pēc Sema aresta, meitene saprot, ka zaudējusi sabiedrības statusu, un zaudējusi līdz šim domāto mīlestību. Margita cer sākt jaunu dzīvi ar Gundaru, bet arī tā izrādās tikai spekulatīva un mantkāriģa vēlme no Gundara puses, jo attiecībās ar Margitu viņš iesaistās Sema naudas dēļ. Gundars domā, ka Sems pirms aresta atstājis sievietei naudu un mantkāriģi cer uz to, bet, kad pēc kāzām atklāj, ka Margitai nekā nav, kļūst dusmīgs un sāk sievieti sist. Gundars kļūst par sadistu, kas lēnām iznīcina Margitas neatkarīgo gribu. Gundars Margitu padara par nespēcīgu un pakļautu, liekot sievietei justies vainīgai vīrieša priekšā. Viņa kļūst nelaimīga un pieņem savu stāvokli, pieņem savu vīru un pat neiedomājas par šķiršanos, jo negrib zaudēt savu dzīvokli. Margita uzturas toksiskās attiecībās. Margitu par noziedznieci nepadara sociālās vides kvalitāte vai ģimene, šajā gadījumā tā ir noziedznieku vides morāle, kurā sieviete atrodas visu savu dzīvi. Sākot ar mīlestību pret Semu un Margitas neapzināto pārvēršanos valūtas prostitūtā, beidzot ar attiecībām ar Gundaru un pievienošanos juvelierizstrādājumu rūpnīcas aplaupīšanā. Margitas psiholoģiskais raksturs un morāle šajā kriminālajā vidē, kurā viņa dzīvo, pārvērš meiteni pašu.

Kolberga stāstos tiek parādīta vide, ko var dēvēt par noziedzības “perēkli”. Tā ir savdabīga vide ar saviem noteikumiem un paražām. Tā ir vide, kur izglītības līmenis bieži vien ir zems, attiecīgais pārstāvis nāk no nelabvēlīgas vai izjukušas ģimenes, viņam dzīvē vienmēr kaut kas ir trūcis, kā arī bieži vien klāt ir arī kaitīgie ieradumi kā alkohols vai citas apreibinošas vielas. (Kronta 2003, 81) Margita no morāli un ētiski stingras ģimenes tiek ieviesta kriminālā pasaulē. Viņa nespēj izdzīvot šajā sabiedrībā un tiek vairākkārt apkrāpta un apvārdota. Margita ir sieviete, kas paļaujas uz savām emocijām un jūtām. Nokļūstot pārticīgā sabiedrībā, Margita ātri vien pierod pie pārticīga dzīvesveida, tikai meitenei trūkst priekšzināšanu un izpratnes, kā tas tiek iegūts. „Šī klusā, noslēgtā meitene man atgādina bērnu, kuram pieaugušie apsolījuši ceļojumu un Brīnumzemi. Rit gads aiz gada, pieaugušie

solīto jau aizmirsuši, turpretī cerību un gaidu pārpilnajai meitenei pat prātā nenāk, ka lielle varētu arī neturēt savu solījumu.”⁴⁷ Šajā kriminālajā sabiedrībā mainās Margitas priekšstati un ētika, morāle, ko ģimene tai līdz šim bija iemācījusi. Pēc Astrīdas Skurbes teiktā, ģimenei nav īpašas vēlmes pēc garīgam zināšanām. Margitas ģimene ir tipiska strādnieku ģimene, kurai svarīgas augstas darba normas un strādāšana, lai nopelnītu naudu pārtikai un apģērbam.

Margitu par prostitūtu padara Sems un viņa apstākļu un morāles normu sagrozīšana. Vēlme dzīvot pārticīgā sabiedrībā neatkarīgi no mīļākā vecuma. Margita ir gatava stāties seksuālās attiecībās ar divas reizes vecāku vīrieti, jo Sems spēj nodrošināt visas meitenes vēlmes un iegribas. „Atraitnē janvārī” Margita ir citāds prostitūtas tēls kā darbos „Bezmiēgs” vai „Nekas nav noticis”. Tie ir trīs dažādu prostitūtu tēli, kurus visus vieno apstākļu sakritības un raksturu lūzums. Dina ir prostitūta, kura kļuvusi par tādu sistēmas dēļ. Imalda tiek uzskatīta par prostitūtu viņas darba dēļ. Meitene ir varietē dejojāja, tāpēc viņas vijīgais augums vilina daudzu vīriešu uzmanību. Tādējādi, radot iekāri sava priekšnieka acīs, kas grib meiteni iegūt. Savukārt, Margita ir sieviete, kura prostitūciju pārprot ar mīlestību. Trīs dažādi sieviešu prostitūtu tēli, kuras vieno spēcīgs raksturs, bet apstākļu spiestas tiek salauztas un nonāk attiecīgās dzīves situācijās. Vai nu tā ir slepkavība, vai apzināta nodarbošanās ar prostitūciju.

⁴⁷ Aļķe, A. ..vēsturiskās attīstības rezultāts // Literatūra un Māksla. – 1983. – 21. okt.

3. Netiešā jeb garīgā prostitūcija Padomju Latvijas prozā

Netiešā jeb garīgā prostitūcija izpaužas kā domu, ideju un mērķu pārdošana pastāvošajai varai, vai varas iegūšanai. Šādi tēli ir atrodami katrā no darbiem. Darbā „Bezmiegs” tie ir Vietvalža Dārziņa un Eduarda Dārziņa tēli, tas ir Dračuns un Asters. Darbā „Nekas nav noticis” tā ir Imaldas ģimene, kas nonāk sistēmas varā, tas ir Romāns Rausa, savukārt, darbā „Atraitne janvārī” tā savā ziņā ir pati Margita, tas ir Sems un Gundars. Tā ir kriminālā sabiedrība, kas vēlas iegūt augstāko varu neskatoties uz šķēršļiem

Marksisma kritikas centrā ir literārā darba saistība ar vēsturiskajiem notikumiem un apstākļiem, kas to ir radījuši. Šī teorija apskata literatūras saikni un attiecības ar ideoloģiju, jo literatūra tās radīšanas periodā vai izdošanas brīdī tiešā vai netiešā veidā ar to ir saistīta. Ideoloģijai ir vairākas nozīmes. Pēc Terija Īgltona teiktā viena no tām ir – „nozīmju, zīmju un vērtību radīšanas process sociālajā dzīvē”, otrā nozīme – „ideju kopums, kas raksturīgs atsevišķai sociālajai grupai vai šķirai”, trešā nozīme – „idejas, kas palīdz leģitimizēt dominējošās grupas politisko varu”, ceturta nozīme – „Sociālo interešu rosinātas domas formas”, piektā nozīme – „medijs ar kura palīdzību sociālajā dzīvē iesaistītie apzinās savu pasauli” vai sestā nozīme – „process, kurā sociālā dzīve tiek pārvērsta par realitāti”.⁴⁸ Visus šos skaidrojumus vieno ideoloģijas konstruēšana. Tā nekad nestāv uz vietas un vienmēr ir mainīga, tā nav dabiska. Šo konstrukciju ietekmē un veicina sabiedrībā vadošā šķira vai grupa, kas, izmantojot dažādus līdzekļus un paņēmienus, pārējai sabiedrības daļai liek apzināt ideoloģiju un pārvērst to par realitāti. (Vērdiņš 2013, 237) Šāds modelis tiek atainots kriminālajā vidē Kolberga darbos. Kolbergs rāda savu tēlu saistību ar apkārtējo vidi un laikmetu, veidojot tēliem garīgas prostitūcijas iezīmes. Šādu atklāsmi par garīgo prostitūciju var atklāt ar strukturālisma paņēmieniem tekstos. Tas balstās uz Ferdinanta De Sosīra zīmju analīzi: „Vienam empīriskam denotātam var atbilst vairāki apzīmētāji, piemēram, Rīta zvaigzne, planēta Venēra vai vakara zvaigzne.” Tādējādi arī teksta izmantojot kādu vārdu savienojumu, tas patiesībā var būt apzīmējums kādai citai domai vai idejai. Tādējādi, palīdzot noteikt garīgas prostitūcijas esamību darbos. Šādu zīmju izmantošanu noteica cenzūra, kas autoriem skaidri neļāva paust nepatiku vai ieganstus pret pastāvošo varu, tādejādi, autori to izmantoja ar zemteksta un tēlu palīdzību.

⁴⁸ Eagleton, T. Ideologies. Citēts pēc: <https://www.marxists.org/glossary/terms/i/d.htm#ideology> [skatīts: 06.05.2018.]

Padomju Savienības sistēma veidoja hiper-realitāti, kas pastāvīgi aizvietoja patieso realitāti, mainīja notikumus un to gaitu, kā arī attiecības starp cilvēkiem. Var apgalvot to, ka gadījumā, kad tekstā zīme norāda uz kādu konkrētu lietu, tā tiek aizvietota ar atdarinājumu, tā nevis norāda uz šo konkrēto apzīmējumu, bet pašu atdarinājumu. Respektīvi, pati zīme pārvēršas par kaut ko utopisku un ideoloģisku. Pazūd empīriskā pasaule un tās vietā rodas jauna, virtuāla pasaule. Nozīme tiek idealizēta un sākotnējā nozīme iznīcināta (Sprindīte 2008, 84–85) Respektīvi, autori izmantoja zīmes, kas pēc konteksta un notikumiem veidoja divējādu nozīmi. Tieši to uzskatot par tēla nosodījumu un parādīšanu to sliktā vidē, bet caur zemtekstiem kritizējot pašu sistēmu.

Padomju prozā līdz 60. gadu vidum laika attiecības parasti bija lineāras un tradicionālas. Tika ievērota hronoloģiskā secība epizodēs un tikai reti kurš autors no tās atteicās, pievienodams kādu tēlam nozīmīgu atmiņu vai sen aizmirstu dialogu, lai izprastu tagadnes situācijas cēloņus. „Objektīvo” laiku izmantoja, lai noteiktu epizožu secīgumu un sakārtotību. Savukārt, „subjektīvais” laiks bieži vien sakrita ar „objektīvo” laiku. Doma par laiku un mirkli kā bezgalīgu vienību romānā netika izmantota. (Berelis 1999, 202) Tiešais laika tēlojums romānā „Bezmiēgs” tiek izjaukts. Rakstnieks romāna struktūru un laiktelpu veido citādi. Romāns tiek piesātināts ar jēdzieniskām sakarībām, kas veido paralēles un zemtekstu. Tas tiek panākts ar Dārziņa dubultnieku Vietvaldi Dārziņu. Abu tēlu dzīves paralēles liek domāt, ka tiek runāts par vienu un to pašu cilvēku. Laika koncepta maiņu var ieraudzīt arī romānā „Atraitne janvārī”, kur katra nodaļa stāsta par savu laika posmu un tikai beigās lasītājs uzzina, ka abas šīs laika telpas ir saistītas viena ar otru. Lai uzzinātu darbības norises “tagadnes” laikā, autors tās mij ar “pagātnes” laiku, tādējādi veidojot paredzamas beigas. Savukārt, darbā „Nekas nav noticis” tekstā mijas fakti par pelēkajām un melnajām žurkām, ar restorāna notikumiem, kas palīdz redzēt sistēmas vajības un pašu sistēmu kā kaut ko nepieņemamu, netīru.

3.1. Astera, Vietvalža Dārziņa un Eduarda Dārziņa tēli Alberta Bela romānā „Bezmiēgs”

Romāns “Bezmiēgs” attēlo dzīvi Latvijā padomju varas apstākļos, to apliecina galvenā varoņa Eduarda Dārziņa bērnības draugs hitleriešu kareivis Hanss, kas tiek nošauts atkāpjoties vācu armijai un “jau 20 gadus guļ Zem velēnām”⁴⁹, respektīvi, darbība notiek ap 1964. gadu. Tas norāda uz sastingumu laikmetā un laika periodā, ko veido pats režīms. Pēc Daces Lūses

⁴⁹ Bels, A. 2003, *Bezmiēgs*. Rīga: Jumava, 12.

domām, centrālais laika motīvs ir noteicošais romāna kompozīcijas veidotājs, un tam var piekrist. (Lūse 2010, 34) Eduarda Dārziņa bezmiega nakts un Dinas satikšana ir katalizators domām un notikumiem, kas atspoguļojas galvenā tēla prātā. Nodaļu skaits mijas ar septiņi. Pirmajā daļā tie ir septiņi teksta fragmenti nodaļā “Pusnakts stundas”, septiņi teksta fragmenti nodaļā “Spoku stundas” un septiņi fragmenti nodaļā “Gaiļu stundas”. Otrā daļa sastāv no četrpadsmit monologiem naktī, savukārt trešā daļa sastāv no septiņiem fragmentiem nodaļā “Krēslas stundas” un septiņiem fragmentiem nodaļā “Saullēkti”. Darbības mijas viena ar otru un mainās notikumu vietas. Vienu no slāņiem veido Dārziņa atmiņas par kara gadiem, kurus tas piedzīvojis, būdams bērns. Kā arī laika paralēle, kur notikumi risinās 13. gadsimtā latviešiem cīnoties pret vācu krustnešiem, kurā iesaistīts galvenā varoņa Dārziņa dubultnieks.

Šāda sižetiska maiņa notiek ar prostitūcijas jēdzienu, kas ļauj izprast garīgo prostitūciju. Teksta struktūra veido paralēles starp tēliem, tāpēc var noteikt Eduarda Dārziņa un Vietvalža Dārziņa kopīgās un atšķirīgās rakstura iezīmes. “[..] nodaļu izkārtojums iesaista lasītāju spēlē uzreiz, beigās atvedot atpakaļ izejas pozīcijās – viss, kas te bija, šī nakts un tās iznākums – varētu būt arī tikai iespējamība, bet var kļūt arī par realitāti. Rodas asociācija ar maģisku darbību- izspēlēt, lai ļauno atvairītu, labāk pazītu [..]”⁵⁰ Nodaļu un laika sablīvējums palīdz atklāt garīgās prostitūcijas izpausmes tēlos. Tēli savā starpā ir saistīti, tāpēc jēdzieniski tie pārdzīvo vienu un to pašu nodošanu, vienas un tās pašas sāpes, piemēram, Vietvalža Dārziņa un Eduarda Dārziņa kopīgā atteikšanās no Ulrikas. Vietvalža atteikšanās no Ulrikas un sievietes iemūrēšana sienā un Dārziņa atteikšanās veidot turpmākas attiecības ar savu draudzeni Ulriku, kas devusies prom. Dārziņš atsakās no Ulrikas, jo negrib zaudēt savu brīvību. Ulrika ir stabilitāte, nākamais solis attiecībā, bet pašam Dārziņam tā ir dzīves zaudēšana sistēmai. Dārziņam mīlestība ir kā ierobežojums, kas neļauj baudīt dzīvi. Un padomju ģimeņu šablona atveids. Savukārt, Vietvaldis Dārziņš atsakās no Ulrikas, jo vēlas būt materiāli nodrošināts, iegūt augstāku amatu ordenī. Būtībā abu Dārziņu atteikšanās no Ulrikas pierāda to, ka neviens no viņiem meiteni nemīl. Abi Dārziņi ir karjeristi, viņi nav ģimenes cilvēki. Teksta paraboliskie paņēmieni lasītājam ļauj domāt par šīs garīgās prostitūcijas esamību romānā. Spēlēšanās ar vārdiem palīdz saprast spēlēšanos ar cilvēka raksturiem un cilvēka rīcību. Paragrāfu atkārtotāšanās liek šaubīties, līdz ar to nozīmju daudzveidīgums paplašinās. Arī prostitūcijas daudznozīmība kļūst lielāka. Zemitēksts, teksta koncepts un kompozīcija rada vidi, kurā var noteikt tēlu garīgo pārdošanos savu vēlmju labā.

Laika ritums romānā brīžiem šķiet apļveida, kas vienreiz sācies turpinās, bet nebeidzas. Šādu laika ritumu palīdz noteikt arī Dārziņa tēla spēja paskatīties uz visu no malas.

⁵⁰ Lūse, D., Ūdre, D. 2010. *Alberts Bels*. Rīga: Mansards, 175

Lielākoties romāns sarakstīts tagadnes laikā, kurā risinās visas “Pusnakts”, “Krēslas stundas” un sešas “Saullēkti” apakšnodaļas. Tajās notiek reālā laika darbības vairākos skatījumos, kas brīžiem pat attēlo notikumus neliela laika sprīža robežās. “Spoku stundas” un “Gaiļu stundas” savās apakšnodaļās pārsvarā veido tagadnē domājamo laiku, tas veido gredzenveida kustību, kur “Spoku stundas” pirmā nodaļa savienojas ar “Gaiļu stundas” pēdējo nodaļu. Tās saistās ar vietvaldi Dārziņu un 13. gadsimta notikumiem. Par tagadnes domājamo laiku tās palīdz noteikt personāžu izmantotie vārdi, kas atbilst 20. gadsimta cilvēkam. Tādējādi tas rada paralēli laikā un liek domāt, ka darbība notiek nevis vēsturiskajā posmā, bet gan mūsdienās. Tas atspoguļo arī Dārziņa iekšējo cīņu ar pagātnes sevi un paša pagātnes izvēlēm. Otrajā nodaļā “Spoku stundā” atspoguļojas arī paša Dārziņa bērnības atmiņas un kara laikā piedzīvotais, kas šo laika dalījumu sablīvē vēl vairāk. Savukārt “Gaiļu stundās” tagadne jauca kopā ar pamīšiem neseniem tās nakts notikumiem. Nodaļā “Pusnakts” atklājas Dārziņa esošie dzīves apstākļi. Komunālajā mājā, kurā dzīvo astoņas dažādas ģimenes, tiek parādīti ne tikai attiecīgās dzīves apstākļi un režīma darbība, bet māja veido sabiedrību, tās kopējos uzskatus. Tā ir sabiedrība, kur nevar būt noslēpumi vienam no otra. (Berelis 1999, 208) “Vēlāk es uzzināju, ka Dračunam ir mīļākā, kas dzīvo pilsētas centrā”⁵¹ “Piektajā istabā dzīvoja Grīzkalniete. Ne bez lepnuma viņa sevi dēvēja par kvartāla acīm un ausīm. [...] Ja es zinu, ka svētais gars bieži apciemo vientuļo māti Frosju, tad svētais gars tiek zīmēts ar Grīzkalnietes muti.”⁵² Rakstnieks māju dēvē par vijoli, kurā katra skaņa, katra stīga ir dzirdama, tāpēc, protams, visi iedzīvotāji zina viens otra noslēpumus. Tādējādi garīga prostitūcija atklājas arī nacionāla aspektā.

Romānā laika telpa, kas iekļauj 13. gadsimta notikumus starp mestru un Dārziņa dubultnieku ir kā pārbaudījums. Tas apstiprina vai noliedz politiķu kā karjeristu vēlmes. Politiķi ir gatavi ziedot ģimeni un pat savu valsti, lai iegūtu vēlamo stāvokli un savu labklājību. Respektīvi, tas rada pieņēmumu, ka politiķi spēj garīgi pārdoties, kļūt par garīgu prostitūtu. Vietvaldis Dārziņš ir tēls, kas pārdod sevi un savu valsti. Viņš atdod savu sievu Ulriku iemūrēšanai sienā, lai nomierinātu tautas sacelšanos pret jauno varu. Tādējādi pārdodot savas vērtības un tautas apziņu pret jauno varu. Vietvaldis Dārziņš kļūst par mestra marioneti. Viņš kļūst par mestra prostitūtu. Līdzība ir saskatāma ar Eduarda Dārziņa kaimiņu Asteru. „Izglītības ministrijas ierēdnis, fiziski spēcīgs, dzīvotspējīgs, ar samērā augstu garīgo potenci, bet ne tik augstu, lai spētu patstāvīgi domāt, Asters bija visupirms saliecams, izmantojams, Asters izrādījās prostitūta, un okupācijas daudzgalvainā hidra vēl padziļināja Astera prostitūciju, izbagarēja kā grāvi, kā noteku kanālu, un Asters plūda uz priekšu burzguļodams,

⁵¹ Bels, A. 2003. *Bezmiēgs*. Rīga: Jumava, 24.

⁵² Turpat, 30.

netīrus ūdeņus griezdam.”⁵³ Tas ir tēls, kuram zudis savs viedoklis. Asters ir pārdevis savu viedokli un domas, lai celtu savu labklājību. Arī to var definēt kā garīgās prostitūcijas pakalpojumu. Viņš ir pārdevis savu dvēseli, akli sekodams jebkuram cilvēkam, kas tajā brīdī atrodas pie varas un izdabā. Šajā brīdī vairs nav nozīmes politiskajam režīmam, ko augstāk minētā vara pārstāv, bet tas, cik akli cilvēks spēj atdoties, lai pasargātu savu vietu, savu labklājību. Asters pārstāv cilvēku, kurš spēj pārdoties. Astera cenu nosaka morālās vērtības, dzīves pieredze un inteliģences līmenis, kā arī varas kāre. Šādu pārdošanu tauta asociē ar tautas nodevēju. Garīgās prostitūcijas pārstāvis gluži kā prostitūtas tiek izstumts no sabiedrības, kā arī pēc tam, kad šis cilvēks ir izsmelts un izmantots līdz brīdim, kad augstākajai varai tas vairs nav derīgs, nodevējs tiek izraidīts: “Iekarotājiem ierindas cilvēks bija tikai bioloģisks kukainis, ko vajadzēja pēc iespējas ātrāk izmantot un pēc iespējas bezsāpīgākiem līdzekļiem nogādāt pie malas, un tas arī tika izdarīts.”, “Ja cilvēks pārdod savu miesu, varbūt tā ir nepieciešamība, bet ja viņš pārdod dvēseli? Visus okupācijas gadus tika kultivētas šādas garīgas prostitūtas, jo režīms tikai tad var pastāvēt, ja tautā atrodas cilvēki, kas nemitīgi nodod tautu.”⁵⁴ Autors dvēseles pārdošanu pielīdzina miesas pārdošanai. “Ja Dračūnam dotu skaļruni un atļautu piedalīties vēlēšanu kampaņā, viņš pilnā balsī uz ielas aurotu, ka “visi deputāti pārdevuši revolūcijas principus””.⁵⁵ Bels apgalvo, ka savas izvēles pārdošana, nodošana arī ir uzskatāma par garīgu prostitūciju. Romāna garumā katrs no galvenajiem varoņiem kaut ko nodod, tādējādi, tas veido nodošanas nebeidzamu apļveida kustību. Viens no veidiem kā šī nodošana izpaužas, ir pārdošanās savas iekāres dzītiem. Dārziņš nodod savu bijušo dzīvi, nodod attiecības ar Ulriku, nodod mīlestību, lai izvēlētos Dinu un izvēlētos dzīves baudīšanu. Ulrika nodod savus morāles uzskatus iesaistoties attiecībās ar Dārziņu, nojauzdama, ka viņam nav vēlmes veidot nopietnas attiecības vai ģimenes saistības. Dina, savukārt, nodod savu pašas mīlestību, ķermeni un samierinās ar savu dzīvi. Nodošana izpaužas arī kā tautas nodošana, ģimenes nodošana, mīļotā cilvēka nodošana. Asters nodod gan savu tautu, gan ģimeni. To atklāj viņa sirdsapziņa, kas katru nakti Asteru apciemo sapņos. Personas nodod kādu un pārdodas arī citos attēlotajos laika periodos. Piemēram, 13. gadsimta atainojumā Brēmenietis nodod ordeni brīdī, kad tas tiek uzpirkts. Komturs nodod Vietvaldi Dārziņu, apmelojot viņu un izvēloties jaunavu Ulriku kā meiteni, ko iemūrēt pils sienās. Vietvaldis Dārziņš savukārt nodod savu līgavu, jo atļauj to iemūrēt sienā, kā arī nodod pats savu tautu, jo pieņem amatu ordenī. Atmiņās par kara laikiem Latvijā Tēvocis Hansu nodod viņa armijas biedri, nošaujot mežā, jo kļuvis par apgrūtinājumu savu

⁵³ Turpat, 69.

⁵⁴ Turpat, 69.

⁵⁵ Turpat, 24.

ievainojumu dēļ. Šī nemītīgā nodošana iespaido katru no personām un parāda katras personas psiholoģisko stāvokli un uztveri. Tā parāda personu skatījumu uz sabiedrību un iekārtu. Beigās tiek nodota pati iekārta, jo personas tajā nespēj izdzīvot. Viņi nespēj balstīties uz ideoloģijas principiem un nodod arī tos.

Bels runā par cilvēkiem, kas naudas dēļ spēj nodot ne tikai politiska vai nacionālā aspektā, bet spēj nodot finansiālu interešu dēļ. Kad rodas izvēle padoties vai turpināt cīnīties par savu dzīvi. “Nauda patīkami čaukst. Kā mīļas sievietes apakšveļa, noteic purpinātājs, aiziet, pazūd. Kapitāls. [...] par naudu nedomā tie, kam nauda ir. Kad nav naudas, ejam, ejam uz ielas, ejam pie draugiem, ejam uz lombardu, ejam pie.”⁵⁶ Garīgā un miesiskā prostitūcija savā būtībā neatšķiras, atšķiras veids, kādā tā tiek pieņemta. Tas nemazina faktu, ka abas divas var iznīcināt pašu cilvēku, ka vainas un morāliskā apziņa var pārvērsties riebumā pret sevi un cilvēks pats sevi var pazudināt: “Atkal asi izjutu, ka ārēji godpilnais vietvalža amats būtībā ir tikai karnevāla jokdara maska.”⁵⁷ Asters ir tēls, kas nespēj sadzīvot ar savām darbībām. Šāda sadzīvošana ar sevi parādās Astera tēla monologā: “Spriedums tāpēc, ka biju kaut kas vairāk nekā vienkāršs automehāniķis. Es kārtīgi izpildīju savu darbu, nejaucos politikā, bet izrādījās, ka arī šī neiejaukšanās bijusi politika, un es atsēdēju savu laiku. Nāk viņš, esmu iegaumējis visas viņa balss intonācijas, visas nokrāsas, viņam patiešām ir bagāta balss, viņš prot runāt, es jau iepriekš zinu, ko viņš man teiks, bet es nedrīkstu viņam noticēt, nedrīkstu viņu ielaist, nu, lūk, viņš jau tuvu [...]”⁵⁸ Astera otrs es ir tautas nodevējs. Tā ir saruna ar savu sirdsapziņu, kura nespēj sadzīvot ar Astera izdarīto, tāpēc katru nakti viņš murgo. Tas izskaidro, ka garīgā prostitūcija cilvēka apziņai ir ne mazāk sāpīga kā apziņa par fizisku pagrimumu. Vienā gadījumā Dina cīnās ar saviem dzīves apstākļiem, otrā gadījumā Asters un citi tēli ar savām dzīves izvēlēm.

3.2. Melnavu ģimenes, Romāna Romaniča Rausas un restorāna darbinieku tēli Andra Kolberga romānā „Nekas nav noticis”

Andra Kolberga darbā „Nekas nav noticis” garīgo prostitūciju pārstāv Romāna Romaniča Rausa, Aldas, Alekša un Imaldas tēva tēls. Restorāns „Oreanda” veido vidi, kur visa veida prostitūcijai ir viegli pastāvēt. To gan apmeklē sievietes prostitūtas, gan vada Romāns Rausa, kas atdevis sevi un savu dzīvi šim restorānam. Viņš apzinās un uztur restorānā veiktās darbības. „Un kādus divdesmit gadus! Tavas runas, kas atšķīrās no tavām domām, tavas runas, kas atšķīrās no taviem darbiem... Zobus griežot, bet ar smaidu uz lūpām

⁵⁶ Turpat, 74.

⁵⁷ Turpat, 83.

⁵⁸ Turpat, 101. –102.

tev jāspēj pagriezt muguru draugiem, ja vēlies pacelties jaunā kvalitātē. Lišķība un liekulība, protekciju meklēšana un saltas aprēķina laulības – beidzot jau vairs nebija skaidrs, kādēļ tas viss vajadzīgs, bet tā bija iegājies, un tā tik pucēja tālāk. Līgava aprēķinu nedrīkstēja nojaust, un viņš piespieda sevi viņā iemīlēties. [...] Uzteikt par gudriem tos, kas ir stulbeņi, bet gudros – lai arī daudzreiz žēl un sirds kāpj pa muti laukā – apzīmogot par muļķiem.”⁵⁹ Tā ir Romāna paša atzīšanās. Ka visus šos gadus viņš ir ziedojis sevi, savas domas un ētikas rīcības, lai iegūtu labāku statusu un lielāku varu. Viņš ir pārdevis sevi šai krāpnieciskajai sistēmai un pats reizēm nožēlo izdarīto. Tomēr nevienā brīdī viņa tēla raksturs nav spējīgs mainīties. Viņš izbauda savu dzīvi tādu, kāda tā ir. Būdams restorāna vadītājs, viņš savās rokās tur varu. Raus ir cilvēks, kurš, līdz savam amatam tiekot, ir veidots kā citu pakļāvējs. Viņa vēlmes un viņa griba ir likums. Tikai attiecībā pret citiem cilvēkiem tā ir pārējo nodošana un pazemošana. Tā ir restorāna politika, kas tiek īpaši izcelta. Restorāns “Oreanda” ir vieta, kur katrs tās darbinieks agri vai vēlu pārvēršas. Katrs no darbiniekiem iemācās paņemt daļiņu nopelnītā sev, tādējādi šāda veida sistēma pārvērš pašu cilvēku. Tās ir morāles normas un uzskati par to, kas ir labs un kas ir slikts. Darbinieki nesaskata neko sliktu zagšanā no valsts, viens otra apkrāpšanā vai apmeklētāju maldināšanā. Viņi to uzskata par darba normu un ikdienu. Viesmīļi ir trenēti apvārdot un apmelot cilvēkus. „Ieraudzījis direktoru nākam, Hugo ieņēma izejas pozīciju: krūtis izrieztas, rokas nostieptas gar sāniem, elkoņi mazliet uz āru, sejā neviltota cieņa. Hugo dziļi paklanās. Viņš no laika gala ir mācīts atdot dievam, kas dievam pienākas, un ķeizaram, kas ķeizaram pienākas.”⁶⁰ Hugo ir atkarīgs no sava priekšnieka, viņš, tā pat kā citi sulaiņi, sava labuma iegūšanai ir pārdevis sevi. Viņš kalpo Romānam Rausam un restorānam “Oreanda”, līdz ar to gatavs atdot visu tā labā, gatavs melot un piesegt pārējos kolēģus, lai nezaudētu savu labumu šajā sistēmā. Šāda veida sistēma sava veidā simbolizē Padomju Savienības sistēmu. Tiek solīta vienlīdzība un darbs, tā ir sabiedrība, kurā neviens nav pārāks par otru un visi dzīvo kā brālis ar māsu, tomēr katrās ģimeniskās attiecībās atrodas pa strīdam un noslēpumam.

Garīgajai prostitūcijai pievēršas Imaldas māte Alda. Uzzinot par vīra arestu, sieviete ir gatava ziedot visu, pat savu ģimeni un tās laimi, lai izpestītu vīru no cietuma. Viņa lēti uzticas kādam viltus advokātam, kas sola palīdzēt. Viņš pieprasa lielas naudas summas, kas Aldai vairs nav, līdz ar to sieviete sāk zagt no darba vietas, lai spētu apmaksāt pakalpojumus. Alda akli pakļaujas svešiniekam, viņa pārdod savu gribu un mērķus, lai izpestītu vīru, kas ir savtīgs un nodarbojas ar spekulācijām. Un tikai pirms nāves pati sieviete saprot, ka arī viņa ir sistēmas upuris. Alda pārdeva sevi sistēmai. „Es esmu niecība, es esmu tikai VIŅU ķēdes

⁵⁹ Kolbergs, A. 1988. *Nekas nav noticis*. Rīga: Liesma, 195.

⁶⁰ Turpat, 62.

suns! Piedod man! Pie-dod!”⁶¹ Alda šos vārdus saka pirms savas nāves. Sieviete vairs nedomā par bērnu labklājību. Vienīgo izeju no situācijas viņa redz izdarot pašnāvību, tādējādi pilnībā sevi atdodot un padarot par birokrātijas sistēmas upuri.

Prostitūciju simbolizē katrs no Melnavas ģimenes locekļiem. Imalda fiziskā veidā, pārējie ģimenes locekļi garīgā veidā. To liek noprast romānā pieminētais vectēva portrets, kas karājas pie sienas. Tas ir vīrieša portrets, kura apģērbu rotā Lāčplēša kara ordenis. Tātad Imaldas vectēvs cīnījies par Latvijas brīvvalsti. Ar savām spekulācijām un mantas piesavināšanos, kā arī ar pārdošanu gan Imaldas tēvs, gan Aleksis ir nodevuši attēloto vectēvu. Tie ir pavisam citi morālie aspekti un citas vērtības, kas vieno šos ģimenes locekļus. Gan tēvs, gan dēls cer uz vieglu un ātru naudas peļņu, nedomājot par sekām. Kamēr vectēvs simbolizē spēku un latvisko pašapziņu, kura Padomju Savienības laikā tika izskausta. Pēc Astrīdas Skurbes teiktā Kolbergs rakstījis laikā, kad par daudzām lietām nevarēja runāt atklāti, kad vajadzēja runāt aplinkus un ar mājiņiem. Līdz ar to, šis vectēva portrets cauri romānam šķiet kā mājiens tam, ko katrs no ģimenes locekļiem ir atdevuši, lai tiktu pie personīga labuma. „Tēvs kā bērns priecājās, rādīdams Imaldai pie vienkāršās ieslodzītā blūzes jaunu zīmotni: “Redzi – iekšējās kārtības noteikumu ievērošanas pirmrindnieks!” Var jau būt, ka tās iegūšana daudz nozīmēja, bet Imalda diemžēl atcerējās līdzīgā situācijā reiz vecāsmātes drausmīgi izšauto: „Paši sev piešķirat, paši nēsājat! Bet kāpēc jūs arī priecājaties?””⁶² Melnavu vecvecāku tēls tiek pieminēts kā atmiņas par vecajiem laikiem, tomēr katrā izteikumā jaušamas kritiski izteikumi par pastāvošo varu. Tie liek noprast, ka vecvecāki nebūt nesajūsminās par jauno varu un viņus skumdina bērnu iesaistīšanās un iekļaušanās tajā. Pavērsiens stāstā rodas brīdī, kad dzīvoklis iegūst jaunu saimnieku, tomēr vecā saimnieka portrets tajā paliek nemainīgs. Jaunas saimnieks dzīvokli remontē. Uz dzīvokļa sienas demonstratīvi tiek līmētas avīzes, kas kalpo par pamatu tapetēm. Šīs avīzes ir dažādu laiku – cariskās Krievijas, pirmskara Latvijas brīvvalsts un agrāko padomju laika avīzes. Tas apliecina laika miju vienai ar otru. Autors šo avīžu izvilkmus iekodē pagātnes ziņu, tādējādi rādot patiesos laika notikumus.

Arī šajā darbā cilvēki savstarpējās attiecībās nodod viens otru. Tie ir restorāna darbinieki, kas nemitīgi krāpjas un cer uz papildus naudas iegūšanu par visvienkāršākajām un reizē absurdākajām lietām, piemēram, mūzikas ieslēgšana pareizajā brīdī. Tā ir Melnavu ģimene, kur māte nodod savus bērnus likteņa varā, izdarot pašnāvību, kur tēvs, domājot tikai par savu labumu, aizmirst ģimeni un ģimeniskās vērtības, līdz ar to veido karjeru uz pielīšanas

⁶¹ Turpat, 164.

⁶² Turpat, 121.

un spekulāciju pamata, tādējādi pārdodot savus principus un morālās normas. Kā arī brālis, kas, kad ir spiests atteikties no sava jūrnieka sapņa, kļūst par noziedznieku. Šīs ģimenes savstarpējās attiecības simbolizē jaunā īpašnieka dzīvokļa remonts. „Visam, tur zem tapetēm, bija sava smaka, visam bija sava garša, un no visa tā tu nekur nevari aizbēgt, nevari to aizmirst vai no tā paslēpties, lai gan taisnojies, ka esi pavisam no citas paaudzes, ka ar notikušo tev nav nekāda sakara. Kā paklīdis suns, tas neaizdzenams iet un ies tavās pēdās. Tu vari to nogalināt, bet tas atdzīvosies un sekos taviem bērniem un bērnubērniem, lai vajātu tos ar sirdsapziņas mokām par vecāku gara trulumu un pastrādātajām ļaunprātībām, vajās ar kaunu nosaukt savu vecāku vārdus godīgu cilvēku klātbūtnē.”⁶³ Ar šo citātu var izprast pašas tautas garīgo nodošanu. Tās padošanos pastāvošās varas priekšā. To var saprast arī ar latviešu pašu kalpošanu padomju sistēmai. Tā ir latviešu garīgā pārdošanās, kas nosaka, ka viņi tic šai ideoloģijai un viņi tic komunisma pastāvēšanai. Pārdošanās pret pašu gribu un rūgta samierināšanās ar jaunajiem dzīves apstākļiem. Vectēva portreta un nopelnu nodošana. „Cilvēks paskatījās uz Saimnieku. Tas smīnēja: arī es esmu mūžīgs. Tu vari mani sadedzināt – paliks šī siena, tu vari izlauzt sienu – paliks nams, tu vari nojaukt namu – paliks nama vieta: es palikšu.”⁶⁴ Tā savā veidā ir cīņa pret šo garīgo prostitūciju. Tā ir cīņa pret domu un viedokļa, pret dvēseles, tautas un zemes pārdošanu augstākai varai. Autors savu darbu pabeidz ar vārdiem: „Mēs esam, mēs būsim, mēs paliksim!”⁶⁵, kas izsaka pašas tautas nostāju pret attiecīgo varu. Tā ir cīņa pret nemitīgo nodošanu, kas skārusi tautu gadsimtu garumā mainoties vairākām varām. Tā ir spītība, kas saglabā pašu tautu.

3.3. Gvido Liekņa, Gundara un Sema tēli Andra Kolberga romānā „Atraitne janvārī”

Andra Kolberga darbā „Atraitne janvārī” notikumu laiks iedalās divos periodos. Viens no tiem ir nodaļas “Atraitne” laiks, kas iezīmē pagātnes notikumus, otrs – nodaļas “janvāris” laiks, kas iezīmē tagadnes notikumus. “Janvāra” nodaļas laika ritumā rakstnieks runā par kādas bandas mēģinājumu aplaupīt juvelierizstrādājumu rūpnīcu un, lai to izdarītu, viņiem ir vajadzīgs arhitekta Gvido Liekņa drošības plāna zīmējums. “Es mazliet esmu pazīstams ar fabrikas apstākļiem... Jūs ar tiem esat labi pazīstams, Gvido Liekni! Jūs projektējāt un uzstādījāt centrālā seifa signalizācijas iekārtu.”⁶⁶ Pašu tēlu Gvido Liekni tas atstāj situācijā, kura piespiež arī šo personu savā veidā kļūt par garīgo prostitūtu šīs bandas locekļiem. Gvido Lieknis baidās zaudēt savu dzīvību un vēlas atgriezties mājās neskarts, tāpēc piekrīt visiem

⁶³ Turpat, 249.

⁶⁴ Turpat, 249.

⁶⁵ Turpat, 250.

⁶⁶ Kolbergs, A. 2010. Atraitne janvārī. Rīga: Dienas Grāmata, 66.

noziedznieku noteikumiem. Sākotnēji, vīrietis mēģina pretoties, tomēr pēc kāda laika izmisums pārņem vīrieti un viņš saprot, ka vienīgā iespēja ir pakļauties nolaupītāju prasībām. Līdz ar to Gvido Lieknis kļūst par marioneti. Lieknis kļūst par garīgās prostitūcijas upuri, kad uzzina, ka uzzīmējot plānu, tā šķērslis ir kāds vecs kungs, kas strādā par apsargu rūpnīcā. Lieknis apzinās, ka apiet vīrieti nav iespējams, līdz ar to laupītājiem nāksies to nogalināt un Lieknis jūtas vienlīdz vainīgs vecā kunga slepkavībā. „Kāpēc lai viņi mani nošautu? Kāds viņiem no tā tiks labums? Vecākais gribēs pierādīt jauneklīgu savu konsekvenci, lai panāktu pēc tam pilnīgu paklausību? [..] Pats par sevi saprotams, ka es klusēšu! Klusēšu, klusēšu, klusēšu...” Lieknis atģidās, ka pie katra vārda daudz ar pakausi pa mūrīti.”⁶⁷ Šis vīrietis apstākļu spraiguma dēļ tiek novests līdz nemaņas stāvoklim, līdz ar to, tas parāda Gundara varu.

Gundars ir uzauzdzis nelabvēlīgā ģimenē un savu varu un pārākumu pār cilvēkiem parāda ar fiziska spēka palīdzību. Sākumā Gundars sit savu draudzeni Katju, vēlāk savu sievu Margitu, jo abas sievietes nespēj izdabāt šim vīrietim. Viņš ir atdevis sevi visu kriminālajai pasaulei un varas kārei. Gundara prāts strādā kā vairāk nopelnīt un kā vairāk iegūt, apejot kādu no likumiem un izdarot to viegli. Šādu dzīvesveidu Gundaram iemāca viņa paša māte, kura tirgoja kandžu mājas apstākļos. Viņš uzaug pagalmā kopā ar citiem līdzīgiem puikām un meitenēm. “Skatoties vecāku streipuļošanā un klausoties lamās, pāris gadus tika izraudāta vecāku mīlestība un ar pārējo kompānijas puiku draudzīgu atbalstu asaras nomainīja zobošanās un izsmiekls.”⁶⁸ Gundars ir gatavs atdot visu, lai iegūtu varu pār kādu vai iegūtu labu statusu sabiedrībā. Viens no iemesliem, kāpēc viņš aprec Margitu, ir naudas žūksnis, ko tas cer atrast kopš Sema laikiem, bet kad vīrietis uzzina, ka Margitai nav nekā, jūtās piekrāpts, un fiziski sāka ietekmēt savu sievu. “Ja viņš Margitu uzreiz neizsvieda uz ielas, tad tikai tāpēc, ka viņa toreiz bija stāvoklī un tas radītu lielus sarežģījumus. Rezultātā sieva vēl dzemdētu, un tad viņu, Gundaru, vajātu izpildraksti par alimentu nemaksāšanu, tiesāšanās par apdzīvojamo platību un citas nelaiņas. [..] Gundara sapnis par grandiozo ķērienu bija izsapņots, viņam tā bija žēl, bet, tā kā jauneklīgs nekad netika kronēts ar plašu domas lidojumu un vajadzības nerasniedzās tālāk par uzdzīvošanu, viņš samierinājās.”⁶⁹ Gundaram svarīga ir labklājība un sava labuma gūšana.

Romānā garīgo prostitūciju pārstāv arī Sems. Viņš nonāk cietumā, jo darbojies ar cilvēku apvārdošanu un spekulācijām. Līdz ar to nodrošinot sev augstāku stāvokli sabiedrībā

⁶⁷ Turpat, 265.–266.

⁶⁸ Turpat, 216.

⁶⁹ Turpat, 172.

un naudas plūsmu, kas nemitīgi apgrozās. Viņš atsakās no morāles un ētikas, tādējādi kļūstot par noziedznieku. “Kādreiz – un tas nemaz nebija tik sen – Sems ieņēma augstu sabiedrisko stāvokli un tam atbilstošus posteņus. [...] Ja Sems laikus apdomātos un sāktu kaisīt sev pelnus uz galvas, viņam izdotos pieķerties krietni augstāk, jo labus vadītājus toreiz ļoti meklēja[.]”⁷⁰ Sems ar spekulācijām nodarbojies kopš jaunības, jo ātri vien vēlējies ieņemt augstus amatus un gūt varu. Tomēr ne vienmēr tas izdevies veiksmīgi. Tādējādi, šādas neveiksmes veidoja pašu Semu un viņam aizvien vieglāk bija nodot kādu sev tuvu paziņu vai spekulēt un apmānīt pārējos, lai iegūtu no tiem naudu.

Garīgā prostitūcija visos trijos darbos atklājas kā vēlme pēc varas iegūšanas. Cilvēki ir gatavi ziedot savas ģimenes, savu tautu, valsti un savu paša morāli, lai iegūtu kāroto. Tēli darbos nodod viens otru, tādējādi kļūstot par daļu no ideoloģijas ieročiem. Tēli vai nu kļūst paši par saviem gūstekņiem un nespēj sev piedot nodevību, vai nu tiek ieslodzīti cietumā par attiecīgajiem nodarījumiem un samierinās ar tiem.

⁷⁰ Turpat, 80.

SECINĀJUMI

1. Prostitūcija ir viena no senākajām profesijām. Rīgā tā uzplauka 19. gadsimtā urbanizācijas un industrializācijas ietekmē. Sievietes ar to nodarbojās, jo ātri un viegli vēlējās iegūt naudu vai citas materiālās lietas. Prostitūtas uzturējās restorānos un publiskos namos. Sievietes strādāja kā bārdāmas un piesaistīja kungu uzmanību, lai nopelnītu vairāk, pēc izklaidēm bārā tās devās vīriešiem līdzī un piedāvāja seksuālos pakalpojumus. Uzskaitītās prostitūtas skaita ziņā bija mazāk nekā patiesībā bija lielpilsētā. Prostitūciju uzskaitīja ārsta pierakstos, prostitūtām tika veiktas regulāras pārbaudes, lai cīnītos ar venērisko slimību izplatīšanos.
2. Prostitūcijā Padomju Savienībā nepastāvēja. To pasludināja par neesošu, jo uzskatīja, ka komunisma režīmā nav apstākļu, kas prostitūciju veicinātu. Sievietēm ir pietiekošs atalgojums, tām ir darbs un viss ir pieejams savi labklājībai.
3. Prostitūtas iedalīja divās grupās ielu prostitūtas un valūtas prostitūtas. Ielu prostitūcija bija maz izplatīta, toties valūtas prostitūtas pārsvarā apgrozījās restorānos un viesnīcās ar tur strādājošā personāla protekciju. Sabiedrībā pret šo arodu izturējās ar nicību. Par prostitūciju netika uzskatīti dzimumsakari apmaiņā pret dāvanām, karjeras nodrošinājumu vai atpūtas namos notikušie „romāni”.
4. Prostitūcija Padomju Latvijā tika pieskaņota ar Valsts Drošības Komitejas palīdzību. Viņi sievietes izmantoja kā aģentes ārvalstu diplomātu apvārdošanai un informācijas uzzīnai.
5. Prostitūcija bija viena no apmaksātākajām profesijām, un klientu loks padomju laikos bija turīgi vīrieši, kas spēja šāda veida attiecības atļauties. Tāpēc sievietei bija jābūt moderni ģērbtai un sakoptai, ievēdotu frizūru. Tomēr tā nedrīkstēja izcelt savu skaistumu pārāk daudz, jo tādā veidā sieviete varēja piesaistīt nevēlamu milicijas uzmanību.
6. Prostitūcijas jēdziens tiek dalīts divos dažādos virzienos. Viens no tiem ir fiziskā prostitūcija, kas iekļauj vārda tiešo nozīmi, otra – garīgā prostitūcija, kas iekļauj vārda pārnesto nozīmi.
7. Prozas darbos katras meitenes tēls ir citāds un katra no meitenēm prostitūcijai pievērsusies atšķirīgu mērķu vai apstākļu vadītas. Tie ir trīs dažādu prostitūtu tēli, kurus visus vieno apstākļu sakritības un raksturu lūzums. Dina ir prostitūta, kura kļuvusi par tādu sistēmas dēļ. Imalda tiek uzskatīta par prostitūtu viņas darba dēļ. Savukārt, Margita ir sieviete, kura prostitūciju pārprot ar mīlestību.
8. Dina kļūst par prostitūtu romānā tāpēc, ka sieviete pati sev nespēj nodrošināt dzīves vietu un oficiāli to nevar izdarīt valsts, jo viņa ir reģistrēta citā pilsētā. Tas rada

- apstākļus, kur prostitūcija ir risinājums esošajai dzīvesvietas problēmai. Dina pārdod savu ķermeni apmaiņā pret naktsmājām, kad klients vairs nespēj viņu uzturēt savās mājās, tas nodod Dinu tālāk kādam savam draugam, tādējādi veidojot klientu loku.
9. Alberts Bels prostitūciju romānā “Bezmiegs” apraksta neitrāli. Dina savu rīcību neuzskata par amorālu. Arī Dārziņa tēls prostitūciju uztver neitrāli, bez nosodīšanas. Dina morāli slīd lejup tikai sabiedrības acīs, kas uzliek zīmogu un padara meiteni par nevēlamu sabiedrībai.
 10. Dinas tēls darbojas kā katalizators Dārziņa domām, kas vienas nakts laikā virzās vairāku tēmu ietvaros. No mīlestības un attiecībām, līdz tautas nodošanai, režīma kritizēšanai. Dina izjauc stabilitāti Dārziņa dzīvē. Viņa iekustina domu mehānismu, kas visas nakts garumā Dārziņa tēlu virza uz jaunas dzīves sākumu. Tas Bezmiega nozīmi padara par simbolu.
 11. Imaldu uzskata par prostitūtu, jo viņa uzturas vidē, kurā prostitūcija ir saprotama un pieņemama, jo Imalda nodarbojas ar varietē dejošanu, jo priekšnieks Romāns Rausa izvaro meiteni un par prostitūtu padara restorānu darbinieku vidū.
 12. Nodarbojoties ar varietē dejošanu Imaldai netraucē tas, ka sieviete ir trūcīgi apģērbusies un atsedz lielu daļu sava ķermeņa, tādējādi kļūstot par iekāres objektu. Imalda izbauda uzmanību un slavu, ko skatuve tai sniedz, tādējādi sevi padarot, par prostitūtas līdzinieci. Imalda nekļūst par prostitūtu, viņa nepārdod savu ķermeni par naudu vai dāvanām, tomēr sievietes uzvedība brīžiem veido līdzības un paralēles ar pašām prostitūtām, tāpēc daudzi no restorāna apmeklētājiem vai darbiniekiem Imaldu par tādu uzskata.
 13. Margitu par prostitūtu padara Sems, viņas mīļākais, kas ir divreiz vecāks par meiteni. Margita savu ķermeni pārdod par dāvanām, aukstākas sabiedrības baudīšanu un savu pašas labklājību. Margita kļūst par Sema rotāļlietu. Viņš Margitai sniedz visu, kas viņai trūcis līdz abu satikšanās brīdim. Viņš dāvā tai dārgas deficīta preces atpakaļ pieprasot pašu Margitu.
 14. Sems ieved Margitu viņai līdz šim nezināmā pasaulē. Viņš iemāca Margitai valūtas prostitūtas profesijas nianses. Kā izskatīties skaisti blakus vīrietim, kā jāizturas smalkā sabiedrībā, kā jāģērbjas un kā jārunā. Viņš piegādā meitenei visu, kas viņai nepieciešams atpakaļ par to saņemot seksuālos pakalpojumus. Šajā kriminālajā sabiedrībā mainās Margitas priekšstati un ētika, morāle, ko ģimene tai līdz šim bija iemācījusi. Tāpēc arī pati prostitūcija vēlāk šķiet kā pašsaprotams mīlestības izrādīšanas veids.

15. Netiešā jeb garīgā prostitūcija izpaužas kā domu, ideju un mērķu pārdošana pastāvošajai varai, vai varas iegūšanai. Šādi tēli ir atrodami katrā no darbiem. Darbā „Bezmiegs” tie ir Vietvalža Dārziņa un Eduarda Dārziņa tēli, tas ir Dračuns un Asters. Darbā „Nekas nav noticis” tā ir Imaldas ģimene, kas nonāk sistēmas varā, tas ir Romāns Rausa, savukārt, darbā „Atraitne janvārī” tā savā ziņā ir pati Margita, tas ir Sems un Gundars.
16. Garīgajā prostitūcijā dvēseles pārdošana tiek pielīdzināta miesas pārdošanai, kas nosaka, ka pie garīgās prostitūcijas pieder nacionālā nodevība, politiskā nodevība, brīvības pārdošana materiāla labuma dēļ. Tā var būt arī ētikas, morāles nodošana.
17. Visos darbos garīgā prostitūcija izpaužas kā vēlme iegūt varu, augstāku stāvokli sabiedrībā vai savu personīgo labklājību. Personas ir gatavi atdot un pārdot visu nepieciešamo, lai to iegūtu.

LITERATŪRA

Literatūras Avoti

1. Bels, A. 2003. *Bezmiēgs*. Rīga: Jumava.
2. Kolbergs, A. 2011. *Atraitne janvārī*. Rīga: „Dienas Grāmata”
3. Kolbergs, A. 2011. *Nekas nav noticis*. Rīga: „Dienas Grāmata”

Literatūras saraksts

2. Bels, A. 2003. Notikumu secība. *Bezmiēgs*. Rīga: Jumava, 5.–9.
3. Berelis, G. 1999. Latviešu literatūras vēsture. Rīga: Zvaigzne ABC, 202.–214.; 218.–227.
4. Briedis, R. 2008. Socialist Realism: The Baltic model. *Back to Baltic memory: lost and found in literature 1940–1968*. Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 28.–29.
5. Denisova, L. 2010. *Rural women in the Soviet Union and post-soviet Russia*. Abingdon: Routledge, 128.–131.
6. Egļīte, B. 2001. *Rīga maksā*. Rīga: Nordik, 396.–398.
7. Gņedovska, I., Ivbulis, B. 2002. *Vaļas vēlmes un to īstenojums- Prostitūcija Latvijā XX un XXI gadsimtu mijā*. Rīga: LR LM, 15.–30.
8. Jansons, R. 2016. *LPSR drošības iestāžu darbība 1944-1956*. Rīga: Latvijas Universitāte.
9. Katsenelinboingens, A., J. 1990. *The Soviet Union: Empire, Nation and System*. London: Transaction publisher, 323.–324.
10. Kiršentāle, I. 1994. Andris Kolbergs. *Latviešu rakstnieku portreti 70.–80. gadi*. Rīga: Zinātne, 124.–135.
11. Kronta, I. 2003. Žanra iespējas? Bet varbūt žņaugi?. *Darbi, personības, viedokļi*. Rīga, 80.–86.
12. Lasmane, S. 2013. Hermeneitika. No: *Mūsdienu Literatūras teorijas*. Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 209.–230.
13. Lipša, I. 2002. *Rīga bohēmas varā*. Rīga: Priedaines, 143.–165.
14. Lipša, I. 2008. Janvāris. Viegļā uzvedība padomju Latvijā. No: *Rīgas Laiks*. Rīga: Rīgas laiks, 35.

15. Lipša, I. 2012. *Izklaides kultūra Latvijā: morāles komunikācijas aspekti (1918–1934)*. Rīga: Latvijas Universitāte.
16. Lipša, I. 2014. *Seksualitāte un sociālā kontrole Latvijā 1914-1939*. Rīga: Zinātne, 359.–365.
17. Lūse, D., Ūdre, D. 2010. *Alberts Bels*. Rīga: Mansards.
18. Roze, G. 2015. *101. kilometrs padomju kauna zona*. Rīga: Dienas Grāmata, 14.–15.
19. Rožkalne, A. 1994. Alberts Bels. *Latviešu rakstnieku portreti 70.–80. gadi*. Rīga: Zinātne, 7.–19.
20. Rudzītis, S. No naktslokālu dzīves. No: *Aizkulises*. Rīga: Aizkulises. 1.01.1932., 9
21. Sprindytė, J. 2008. A critical approach to the Soviet novel: some new possibilities. *Back to Baltic memory: lost and found in literature 1940–1968*. Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 83.–94.
22. Stites, R. 1990. *The Womans Liberation movement in Russia feminism, nihilism and bolshevism in 1860.–1930*. New Jersey: Princeton university press,
23. Vērdiņš, K. 2013. Marksisms. No: *Mūsdienu Literatūras teorijas*. Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 237.–268.
24. Zelče, V. 2002. *Nezināmā*. Rīga: Latvijas karte, 61.–66.
25. Zelče, V. 1999. *Prostitūcija Rīgā 19. gadsimta 90. gados*. Rīga: Latvijas arhīvi, 74.
26. Ayvazyana, A. *Sex in the soviet union: myths and more*. Avots skatīts tīmeklī: https://www.rbth.com/society/2013/09/30/sex_in_the_soviet_union_myths_and_mores_30325.html pēdējo reizi skatīts (29.04.2018.)
27. Heis, J. 2008. *Prostitution, sex abuse and rape in Russian*. Avots skatīts tīmeklī: http://factsanddetails.com/russia/People_and_Life/sub9_2i/entry-5024.html pēdējo reizi skatīts (29.04.2018.)
28. Briede, Z. 2016. Sirēnas jeb Prostitūtas un miliča meitas stāsts. Avots skatīts tīmeklī: <http://nra.lv/skandalozu/182097-vakara-zinas-sirenas-jeb-prostitutas-un-milica-meitas-stasts.htm> pēdējo reizi skatīts (02.05.2018.)
29. Seržants, K. 2010. Prostitūtu dzīve Padomju Latvijā. Avots skatīts tīmeklī: <http://jauns.lv/raksts/zinas/201821-prostitutu-dzive-padomju-latvija> pēdējo reizi skatīts (05.05.2018.)

Dokumentārā lapa

Bakalaura darbs “Prostitūcija Padomju Latvijas prozā” izstrādāts LU Humanitāro zinātņu fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Liene Ģērmāne _____
/paraksts un datums/

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: profesore Dr. philol. Ieva Kalniņa _____
/paraksts un datums/

Recenzents: lektore Sigita Kušnere _____
/paraksts un datums/

Recenzents: lektore Sigita Kušnere _____
/paraksts un datums/

Darbs iesniegts Latvistikas un baltistikas nodaļā _____

Dekāna pilnvarotā persona: doc. Jolanta Stauga _____

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījumu komisijas sēdē _____

Protokols Nr. _____, vērtējums _____

Komisijas sekretāre: doc. Jolanta Stauga _____
/paraksts /